

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 327 (25).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 4. märtsil 1926. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **L. Sepp**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöominister **H. Laretei**, teedeminister **O. Amberg**, haridusminister **J. Lattik**, kohtuminister **T. Kalbus**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**.

Päevakord:

1. P. Baranin'i, E. Jonas'e ja L. Johanson'i arupärimise-ettepanek põllutöoministeeriumile Varnja elanikkude karjamaa asjas.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Kärner'i küsimisele Triigi sadama —Saaremaal— ehitustöölisele töötasu maksmatajätmise kohta.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine E. Jonas'e küsimisele Rannu Turbasaare rendikoha likvideerimise asjus.

4. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimisele pankrottijäänud „Atlanta“ ja Harju panga juhtivate tegelaste ning neile Eesti pangast uute krediitide andmisest mittekeeldumise kohta.

5. Vabariigi Valitsuse vastamine Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korraldamise kohta koolides.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimisele riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus.

7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele endise Oomuli mõisa omaniku metsalangi raiumiseks loandmise asjas.

8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, A. Jõeäär'i, O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i arupärimisele Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta.

9. Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seadus — riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seaduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, paras abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päevakorra Juhataja **A. Rei:**
vastuvõtmine. Avan Riigikogu koosoleku.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku, võtta esimeseks päevakorra-punktiks komisjonide täiendavad valimised ja teiseks päevakorra-punktiks riigi majandusnõukogu täiendavad valimised.

Juhataja **A. Rei:** Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud, võtta päevakorra esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised ja teiseks päevakorra-punktiks riigi majandusnõukogu täiendavad valimised. Nende ettepanekute lahushääletamist ei nõuta, panen nad korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanekud vastu võetud. Päevakord on kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine tervitus-telegrammide kohta.

Sekretäär **L. Raudkepp:** Riigikogu esimehe nimele on tulnud Poola seimi saadikult härra Debski'lt järgmine telegramm: „Lahkudes Eestist pärast meie külaskäiku, millest meile unustamata mälestus jääb, ruttame, härra president, Teile kõige soojemat tänu saatma vastuvõtu eest, mis meile osaks saanud Teie ja Eesti parlamendi poolt. Elagu Eesti! Elagu Eesti parlament!“

Läti seimi esimehelt on tulnud Eesti iseseisvuse 8. aastapäevaks järgmine telegramm: „Tema ekstsellentsile Eesti Riigikogu esimehele. Oma ja Läti seimi nimel saadan Teie ekstsellentsile ja Eesti Riigikogule kõige südamlikumaid tervitusi vabariigi aastapäeva puhul. Järgnegu Eesti-Läti koostööle poliitilises elus kõige lähem ning edurikkam koostöö ka majanduslikul alal, siis on kindlustatud meie liitlaste riikide õitsev tulevik. Dr. Pauls Kalnins, Läti vabariigi saeima esimees“.

Vastuseks sellele telegrammile saatis Eesti Riigikogu esimees järgmise telegrammi: „Tema ekstsellentsile härrale saeima esimehele. Oma ja Eesti Riigikogu nimel tänan südamlikkude tervituste eest Eesti vabariigi aastapäevaks. Järjest kõvenev sõpruse ja solidariteedi tunne Eesti ja Läti rahvahulkades on paremaks tagatiseks meie kahe riigi koostöö laienemisele ja süvenemisele kõigil aladel. Rei, Eesti Riigikogu esimees“.

Peale selle on tulnud vabariigi aastapäeva puhul järgmised telegrammid: „Riigikogu esimehele. Vabariigi 8. aastapäeva puhul soovib 2. diviis Teile ja Riigikogu liikmetele edu ja raugemata jõudu seadusandlikus töös. E. Pödder, kindral-major II diviisi ülem.“

„Riigikogule. Möisaküla kaitseliit, alevivalitsus, seltskondlikud organisatsioonid tervitavad vabariigi aastapäeval ja soovivad üksmeelseks tööks edu. Korraldav komisjon“.

„Riigikogule. Tervitame rahvaesitust vabariigi 8. aastapäeval. Rohket jõudu edaspidiseks tööks! Vigastatud sõjameeste ühingu keskjuhatus ja Tallinna osakond“.

„Riigikogule. Vabariigi 8. aastapäeval üksmeelselt kogunenud Paadremaa asutused ja organisatsioonid läkitavad kaugelt Läänemaa metsanurgast rahvaesitusele soojemaid tervitusi. Soovime ühtmeelt ja jõudu seadusandlikus töös. Aktusel viibijate nimel Puss, Nõmm.“

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Riigikogu juhatusel on antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud: 1. Konventsiooni kinnitamise seadus Eesti, Latvi ja sotsialistlike nõukogude vabariikide liidu vahel reisijate- ja kaubaveo raudtee otseühenduse üle — väliskomisjoni.

2. Riigiametnikkude ja teenijate palgaseaduse („R. T.“ nr. 1/2 — 1923. a.) § 1. täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. Seadus tasumaksmise kohta tükitöö pealt riigiteenistuses seisvatele maamõõtjatele — rahaasjanduse komisjoni.

4. Õppursõduritele maksuta õpiabinõude muretsemise seaduse täiendamise seadus — hariduskomisjoni.

5. Sõjaministeriumi tagavara fondi seadus — rahaasjanduse komisjoni.

6. Lisarahukohtunikkude asukoha muutmise seadus — üldkomisjoni.

7. Täiendus Tallinna tehnikumi põhikirjas — hariduskomisjoni.

8. Linatööstuse laenu seadus — rahaasjanduse komisjoni.

9. Rahukogude korraldavate- ja üldkoosolekute koosseisu muutmise seadus — üldkomisjoni.

10. Nuhtl. seaduse §§ 354., 358., 359. ja sõjaväe nuhtl. seaduse §§ 232. ning 234. muutmise seadus — üldkomisjoni.

4. Teadaandmine Riigikogu liikmete koosolekult puudumiste kohta veebruarikuul.

Sekretäär **L. Raudkepp** kannab ette ülalnimetatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 327 (25) lisa nr. 3).

5. Teadaandmine P. Baranin'i küsimise kohta, millele käiku ei ole antud.

Sekretäär **L. Raudkepp**: Kodukorra § 95. põhjal ei ole juhatus käiku andnud rkl. Baranin'i küsimisele.

Peale selle on Riigikogu juhatusel järgmised teadaanded sisse tulnud:

6. Teadaandmine E. Brock'i, E. Peterson'i ja A. Metusala Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmast väljaheitmise kohta.

„Riigikogu juhatusel. Käesolevaga teatab Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm, et tema liikmete keskel on välja heidetud Riigikogu liikmed E. Brock, E. Peterson ja A. Metusala. Rühma juhataja: L. Johanson. Sekretäär: J. Voiman“.

7. E. Peterson'i teadaanne Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmast väljaastumise kohta.

„Riigikogu juhatusel. Teatan, et mina Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmast lahkun ja erapooletuna Riigikogusse jään. 4. III. 26. Ed. Peterson“.

8. Komisjonide täiendavad valimised.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Johanson'i poolt on esitatud kirjalikult teadaanne ning ettepanek: „Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel teatan, et rkl. Ed. Brock on lahkunud järgmistest komisjonidest: omavalitsuse, kodukorra, Vene-Balti tehaste; rkl. A. Metusala: kodukorra, piirituse ja alkoholiliste jookide müügi seaduse, riigi majapidamise aruande, üüriseaduse ja eelarve; rkl. Ed. Peterson: üüriseaduse, põhiseaduse § 67. tarvitamise korra seaduseelnõu väljatöötamise, riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seaduse, koosseisu ja üldkomisjonist. Rühma juhataja L. Johanson. Sekretäär J. Voiman“.

„Teen ettepaneku, valida: 1) riigi majapidamise aruande komisjoni rkl. P. Schütz, 2) riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seaduse komisjoni rkl. A. Kärner ja 3) üldkomisjoni rkl. J. Voiman. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel L. Johanson“.

Kui lahus hääletamist ei nõuta, siis panen kõik kandidaadid korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kõik kandidaadid vastavatesse komisjonidesse valitud.

9. Riigi majandusnõukogu täiendavad valimised Rkl. Johanson'i poolt on kirjalik ettepanek esitatud, valida riigi majandusnõukogusse rkl. Virma, ühtlasi teatades, et rkl. Peterson on riigi majandusnõukogust lahkunud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Virma riigi majandusnõukogusse valitud.

10. P. Baranin'i, E. Jonas'e ja L. Johanson'i arupärimise-ettepanek põllutööministeeriumile Varnja elanikkude karjamaa asjas. **P. Baranin** (vn) (loeb):
Mitu aastat järgimööda on peipsiäärse valla, Varnja küla elanikud palunud põllutööministeeriumi lubada neile karjamaad, kuid saavad alati eitava vastuse, vaatamata selle peale, et seal on olemas riigi tagavaramaid, mida võiks karjamaaks kasutada.

Varnja karjamaa, mis asub Peipsi järve kaldal, on tuiskliivaga ammugi kaetud, kus rohi ei kasva ja sellepärast ei saa seda ka enam karjamaaks kasutada. Need Varnja küla elanikud, kellel olemas lehmad, on sunnitud ümbruskonna taluperemeestele ühe lehma pealt suvel 3000 mk. maksta selle eest, et lehm võiks talu karjamaal käia. Arusaadav, et sarnase summa maksmine ühe lehma pealt käib vaesele inimesele üle jõu. Et kuidagi moodi võimalik oleks lehma pidada, selleks on Varnja küla elanikud sunnitud igapäev suvel mitme kilomeetri kauguselt loomatoiduks rohtu oma seljas koju kandma, mis iseäranis naisterahvale koorav ja üle jõu käib. Lehma aga on nad sunnitud pidama, iseäranis need, kellel väiksed lapsed, sest piima ei saa ümbruskonnast kuskilt osta, või kui ka mõnest kohast võimalik oleks osta, siis on see kallis, ja vaene inimene ei suuda seda teha, peale selle on aiamaa väetuseks tarvis sõnnikut.

Kõigest sellest selgub, kui hädatarvilik on Varnja küla elanikkudele oma karjamaa. Põllutööministeeriumi vastutulematust Varnja küla

elanikkudele karjamaa andmiseks näitab, et seal ei võeta inimeste hädatarvilikke nõudmisi küllalt tõsiselt. Kõike seda asjaolu silmas pidades pöörame põllutööministeeriumi poole järgmiste küsimistega:

1) Kas on põllutööministeeriumile kõik ülaltoodud asjaolud teada? kui ja, siis

2) Kas mõtleb põllutööministeerium lähemal ajal Varnja küla elanikkude palvele vastu tulla ja neile anda riigi maatagavarast karjamaad?

Palun see ettepanek vastu võtta.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Arupärimist toetab 27 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

11. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Kärner'i küsimisele Triigi sadama — Saaremaal — ehitustööliste töötasu maksmatajätmise kohta. Teedeminister **O. Amberg:** Härrad rahvasaadikud! Rkl. Kärner'i küsimise peale Vabariigi Valitsusele Triigi sadama — Saaremaal — ehitustööliste töötasu maksmatajätmise kohta, on minul au järgmist seletust anda:

1) Triigi sadama ehitustööde töölistele on tõesti osa töötasust välja andmata jäänud.

2) Ettevõtja Lvov'iga sõlmitud juunikuus 1925. a. vähempakkumise teel lepingu § 12. põhjal oli meriasjanduse peavalitsusel ainult õigus ettevõtjalt nõuda tööliste palkade korraldada väljamaksmist. Esimesel sisseantud kaebatusel 9. jaoskonna töökaitse komisjarile 6. novembril 1925. a. kellegi Mettise asjus, astus meriasjanduse peavalitsus kohe samme töötasu väljamaksmiseks ettevõtja Lvov'i poolt, mida viimane ka 13. novembril 1925. a. vastu vaidlemata tegi.

Kui pärastpoole töölistel kaebasid raha mittesaamise peale, siis ettevõtjale raha rohkem välja ei makstud, vaid see makseti 17. detsembril 1925. a. otsekohe töölistele välja. Tööliste nõudmisi ei olnud võimalik rahuldada täies ulatuses, vaid Mk. 139.000.— jäi neile välja maksmata.

3) Töölistele saamata tasu väljamaksmiseks on veel meriasjanduse peavalitsus Lvov'ilt kinni pidanud 10% kautsjonist Mk. 104.000.— ja Mk. 26.000.—, mis lisatööde eest välja maksmata jäi, kokku 130.000.— Ettevõtja on töölt kõrvaldatud ja tema poolt tegemata tööd viiakse meriasjanduse peavalitsuse poolt majanduslikul teel lõpule.

Juhataja **A. Rei:** Et härra põllutööminister praegu kohal ei ole, jääb Vabariigi Valitsuse vastamine rkl. Jonas'e küsimisele

Rannu Turbasaare rendikoha likvideerimise asjus vahele.

12. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimisele pankrottijäänud „Atlanta“ ja Harju panga juhtivate tegelaste ning neile Eesti pangast uute krediitide andmisest mittekeeldumise kohta.

Rahaminister L. Sepp: Väga austatud härrad Riigikogu liikmed! Rkl. Gustavson'i küsimise peale rahaministrile pankrottijäänud „Atlanta“ ja Harju panga juhtivate tegelaste ning neile Eesti pangast uute krediitide andmisest mittekeeldumise kohta on mul au järgmist ette kanda:

1) Erilisi samme „Atlanta“ ja Harju panga tegelaste selgitamiseks ei ole tarvis ministeeriumil

astudagi. Need olid avalikult aruandvad ettevõtted, kelle aruanded asutustes olemas, kus nende juhatuse ja nõukogu liikmete täielik koosseis alati oli ära tähendatud.

Ühtlasi pean tähendama, et tähendatud kahest ettevõttest ainult viimane maksujõuetuks on tunnustatud, kuna aga aktsiaselts „Atlanta“ kreditoride nõudmisel ainult administratsiooni alla võeti; administratsioon oma tegevuse ajal maksujõuetuse tundemärke konstateerinud ei ole, mille tõttu see aktsiaselts harilikus korras likvideerimisel on.

2) Täieliku panga klientide obligo nimekirja ei ole mul siin võimalik avalikult ette tuua.

Niipalju võin aga igatahes öelda, et endised „Atlanta“ ja Harju panga juhtivad tegelased mingisugust uut personaalset krediiti Eesti pangast saanud ei ole. Endistel aegadel neile antud krediidid on likvideerimisel ja nende likvideeritavate krediitide kindlustamiseks on pangal peaaegu kõikidel juhtumistel korda läinud reaal-pantisid saada. (M. Martna, stp: Peaaegu!?)

Küll on aga tegutsemas üksikuid ettevõtteid, millest mõni endine „Atlanta“ ja Harju panga tegelane juba ennemalt osa võtnud ja ka nüüd osa võtab. Nende ettevõtete suhtes on Eesti pank talitanud iga üksiku juhtumise kohaselt: Mitteelujõulistele ettevõtetele ja nõrgalt kindlustatud laenuid on üles öeldud ning likvideerimisel, kuna elujõulistele ja reaal-pantidega täielikult oma laenusid kindlustanud ettevõtete edasitegutsemiseks takistusi ei tehta.

3) Rahaministeerium ei pea otstarbekohaseks iseseisvalt hindama hakata üksikuid ettevõtteid ja pangale ette kirjutada, missugusele ettevõttele ja kui palju kellelegi laenu anda tuleb või mitte ei tule. Küll on Vabariigi Valitsus oma instruksioonis Eesti pangalt nõudnud, et

ta ainult likviidseid, produktiivseid ja küllaldaselt kindlustatud laenusid anda tohib.

4) Eesti panga juhatus kinnitab, et ta ühelegi isikule ega asutusele laenu pole andnud, kes panga vastu kohuseid ei ole täitnud või need korratult täidab. Kuna rahaministeeriumil teisi andmeid ei ole, siis ei pea ka rahaministeerium praegu erilisi abinõusid tarvilikuks.

13. Vabariigi Valitsuse vastamine Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korraldamise kohta koolides.

Haridusminister J. Lattik: Väga austatud Riigikogu liikmed! Usuõpetuse korraldamise kohta Vabariigi Valitsusele esitatud arupärimise peale on mul au Vabariigi Valitsuse nimel anda järgmist seletust ja vastust. Teatavasti toodi meile usuõpetus rahvahääletamise teel kooli

pärast suurt heitlemist. Pärast seda rauges see küsimus, läks nagu iga suur küsimus nõnda nimetatud akadeemilisesse ajajärku, kus tema üle räägiti õpetajate ja pedagoogide koosolekutel, poliitiliselt ei ole seda küsimust puudutatud. Nüüd arupärimisega on ta poliitiliselt uuesti päevakorrale kerkinud. Mina jagaksin ettepanud arupärimise kolme osasse, mina leian sellest kolm momenti. Niisuguse jagamise tagajärg on see, et siis on kergem ja otstarbekohasem ning arusaadavam vastuse andmine.

Esimene osa arupärimisest heidab haridusministeeriumile ette, et Pärnu koolivalitsuse poolt on antud ringkiri, mis ei ole kooskõlas haridusministeeriumi ringkirjaga, mis usuõpetamise korraldamiseks koolidesse antud. Teine moment oleks süüdistused, mis enam-vähem umbkaudsed usuõpetuse olemasolu kohta koolides, ja kolmas osa oleks ringkiri, mis haridusnõunik on saatnud piibli, kui õppe- raamatu kooli viimise kohta.

Esimese osa kohta on mul au Vabariigi Valitsuse nimel järgmist vastust anda: Ringkirja, mille pärast arupärimine sisse antud, ei ole sarnasel kujul, kui ta esitatud, enam olemas. See ringkiri on muudetud ja täiendatud Pärnu maakonna koolivalitsuse poolt 12. detsembril 1925. a. Ringkiri oli välja antud 17. septembril 1925. a., nii et tähendatud ringkiri on vähem kui kaks kuud tegevuses olnud, siis on ta koolivalitsuse enda poolt täiendatud ja muudetud. Selles uues on üks ringkirja olulisem punkt välja jäetud, mille vastu peasjalikult arupärimine Vabariigi Valitsusele esitatud oli. Nähtavasti on ka härrad arupärijad, kellele vististi uuendus ringkirjas ka teada on, sellega enam-vähem rahul.

Teine osa arupärimisest käsitleb süüdistust selle korra kohta, mis praegu meil koolides valitsemas. Lugupeetud rahvaesitajad! Ma pean tähendama, et haridusministeeriumile ei ole ei endise ega praeguse valitsuse ajal tulnud usuõpetuse korraldamise kohta koolides ühtki kaebtust ei lastevanemate ega seltskonnategelaste poolt ega ka otsekohe kooli juhtivate jõudude poolt. Veel paari päeva eest oli Tallinnas koolinõunikkude päev. Seal puudutati ka usuõpetuse küsimust ja toodi ette, et suuri vastolusid usuõpetuse küsimuses koolides ei ole. On ühel või teisel pool arusaamatusi ette tulnud, oli ju usuõpetus kooli viidud suure heitlemise tagajärjel. Ja kui sarnane uus aine koolimajasse tuli, siis loomulikult olid seal ka vastased ja poolehoidjad, ning võis ka nägelemisi ette tulla. Kuid kunagi pole usuõpetus koolides sarnaseid lahkeliidid tekitanud, et oleks võidud seda haridusministeeriumile kaebatusena ette kanda. Ainukene fakt, mis härra Gustavson ette tõi, ja mille peale ta arupärimises põhjendas, nagu oleks mõni surve olemas, oli Eesti apostliku-õigeusu metropoliidi kiri, mis, ma õieti ei mäleta, vist möödunud kevadel oli märgukirjana saadetud Vabariigi Valitsusele. Kuid ka see kiri iseenesest ei too ühtki fakti ette ja ei näita ühegi kooli peale, kus sarnane kord oleks maksev, et seal üks konfessioon võtab omale õigused kätte ja piirab vähema konfessiooni õigusi. Koolides on talitatud selle ringkirja järgi, mille omal ajal usuõpetuse kohta tolleaegne haridusminister andis ja pidi andma. Selles ringkirjas on selgesti ära näidatud, et usuõpetus on interkonfessionaalne, ning, et võidakse luua üksikud grupid, kui seda nõuavad lastevanemad. Seda on koolides praktiseeritud. Seal, kus on enamuses lutheriusulisi ja vähemuses apostliku-õigeusulisi, seal on lutheriusulised grupid loodud ja nendel on ka lutheriusuline usuõpetuse andja. Küll on haridusministeeriumile kolmest koolist kaebtus tulnud täiesti ümberpöörduvalt, et on suur kool olemas, kus enamuses lutheriusulised õpilased, kuid ei ole lutheriusulist usuõpetuse andjat. Kuid ka nende kaebtuste peale ei ole haridusministeerium reageerinud, vaid on neid püüdnud kohapeal lahendada, sest et sarnaseid küsimusi meie üldse ei tohi koolides lasta teravaks minna. Nii on näiteks Valga maakonnast ühest koolist ja Harju maakonnast ühest koolist teatatud, kus on kuus kooliõpetajat ja kus õpib suur hulk lutheriusulisi, et nendel ei ole usuõpetajat. Ka sellest ei ole tahetud teha tülküsimust, vaid on asja tahetud lepitada kodusel teel. Lugupeetud rahvasaadikud! Kui usuõpetus kooli toodi, oli minu isiklik arvamine, et ta palju rohkem vastolusid esile toob, otsustades selle ägeduse järele, mis heitlemisel ilmsiks tuli. Kõik see rauges, ja

usuõpetus kui sarnane astus teiste ainete hulka ilma suuremate tülideta, ja et ta endale koolides koha on leidnud, seda näitab ka see arv õpilasi, kes seda õpivad. On koole, kus usuõpetust õpib 100%, 95%, 80% õpilastest. Mul ei ole seda ankeeti käepärast, aga igalpool õpib usuõpetust suur hulk õpilastest. Ka kooliõpetajate kongressil suvel tähendati selle peale, et see küsimus ei ole enam poliitiline küsimus, vaid ta on puhtakadeemiline-pedagoogiline küsimus. Kui ühel või teisel pool vigu on tehtud, siis on need, võib olla vead, mis on tehtud selles teadmises, et ei mõisteta asja, aga poliitiliseks küsimuseks seda ainet enam teha ei saa. Meie rahva ja ka õpetajaskonna iseloomu juures suuremas osas seisab see küsimus täiesti arusaadaval kohal. Ma ütlen, võib olla, üks või teine direktor ühes või teises koolis talitab määrustevastasel, aga kui kaebtusi ei ole, siis ei saa haridusministeerium kedagi vastutusele võtta.

Arupärijad räägivad ketserite tegemisest, räägivad sellest, kuidas liistu peale tõmmatakse õpetajaid ja lapsi. Haridusminister oleks väga tänulik, kui talle see kool nimetataks, kus sarnane kuulmata vägivald on maksev, ja ta võtaks tingimata kõige karmimad abinõud tarvitusele, et seda väärnähtust kõrvaldada. Kuid senni ei ole saadud kaebtusi ei ühestki koolist ega lastevanemate poolt. Küsimusest räägitakse puhtpedagoogiliselt seisukohalt. Juba see kava, mis usuõpetuse kooli tõi, võimaldab lastekasvatusest, eriti pedagoogiliselt, ühel kui teisel aru saada. See kava on kokku seatud võrdlemisi vabameelselt, liberaalselt. Programm või õppekava on suur, kuid koolijuhatjad võivad seal vähendusi teha. Hiljuti koolinõunikkude päeval olid üksikutele koolinõunikkudele teatud referaadid ja ülesanded antud, ja muuhulgas oli suur päevaküsimus, mille üle räägiti, kuidas mina koolisid revideerin. Tuli ka ette see küsimus, kuidas üks koolirevident, koolinõunik, reviderib usuõpetuse küsimust. Ja mina pean tähendama, et seal oli näiteks üks sarnane aine antud koolirevidendi kätte, kes oma usutunde poolest täiesti teisel seisukohal asus, ja tema oli seda ainet revideerinud kui pedagoog. Ta oli seda ainet katsunud korrektselt käsitada. Niisugused on praegu vahekorrad õpetajaskonna ja revidentide vahel. (J. Piiskar, stp: Kas jäite temaga rahule?) Ma võin öelda, et ma suuremalt osalt täiesti nõus olin. Ma andsin talle seletusi omalt poolt, kuid need olid puhtpedagoogilised seisukohad. Seal ei olnud suurt lahkuminekut, vaid see märkus, mis ma talle tegin, oli täiesti kasvatusteadlik, pedagoogiline. Selle peale ei saa Vabariigi Valitsus kuidagi vastata, nagu oleks Eesti koolides valitsemas

mingisugune tagakiusamine ja halvaks pane mine ka hommikupalvega. Meie hommiku palveid käsitatakse mitmet viisi. Meil on praegu mõnes koolis nii kaugele mindud, et õpilased hommikupalvet peavad. Selles koolis, kus mina näiteks tegelik õpetaja olen, seal on vahel kõik kooliõpetajad hommikul palvet pida nud, alates matemaatikust ja lõpetades usu teadlasega, väikese tundelise kõne ette kand nud ja on lauldud. Ütlen veel, et sellepärast kaebtusi ei ole olnud, et haridusminister mingisugust korraldust teisisi teha võiks. Juba praegune õppekava võimaldab oma piirides täieliku usuvabaduse. Usuõpetuse tunnil on ette nähtud konfessionaalsed grupid, nagu seda lastevanemad ja laste arv tarvilikuks peab ja nõuab. Ma kordan veel kord, et kui siin ühte ja teist väärnähtust on ette tulnud, siis on see nii väikene olnud, et teda ei ole ette kantud. Kaebtusi väärnähtuste ja lahkuminekute peale ei ole ette tulnud ei õpetajate peres, ega ka lastevanemate hulgas.

Ma läheksin kolmanda momendi või punkti juurde, mida ma lugupeetud Riigikogu liik mete arupärimises leian. Härra rkl. Gustavson nimetas ise seda osa pärliks, see on nimelt see osa, kus rkl. Gustavson toonitab piibli kui õpperaamatu koolidesse võtmist. See ringkiri haridusnõuniku poolt oli antud juba minu ajal, nimelt 8. jaanuaril. Ma pean kohe tähendama, et see ringkiri, mis puhttehniline on ja missuguseid haridusnõunikud ka varemalt on andnud, nii suur ei ole, et teda oleks võinud pärliks nimetada. See ringkiri ei vääri seda pärli nimetust, nagu tähendaks ta midagi iseäralikku, mis haridusminister maksma on pannud. Haridusministeeriumis on kord maksma pandud, et haridusnõunikud on kohustatud lastevanemate ja kooliõpetajatele alati teatama raamatuid, mida õppekava ette näeb, samuti ka teisi raamatuid kooliõpetajatele ja juhatajatele, mis õppekavaga otsekoheselt ühenduses ei seisa, sealjuures näitavad nad, kust õpilased neid raamatuid saavad ja eriti, kust nad neid odava hinnaga leiavad. Haridusnõunikude kohus on teesid otsida ja allikaid leida, kust õpilased ühe või teise raamatu odava hinnaga osta võivad. Et Riigikogu liikmeid selle ringkirjaga tutvustada, loen ma selle ringkirja ette, ja loen ka paralleel kaks teist ringkirja ette, mis varemalt on antud, et tutvustada, kuidas meil koolides õpperaamatuid muretseda soovitakse. See ringkiri, mille vastu on sihitud aru pärimine, käib järgmiselt:

„Kooliõpetajatele. (Ärakiri riigikoolide juhatajaile.)

Usuõpetuse õppekava algkoolidele näeb ette piibliraamatu, eriti Uue Seaduse tarvi tamist algkooli viiendas ja kuuendas klassis.

Vana Seaduse asemel soovitatakse küll mõnda piiblilugemikku. Et aga Eesti keeles piibli lugemikke ilmunud ei ole, tuleb ikkagi terve piibliga arvestada.

Töö edu ja tagajärgede mõttes tuleb tingi mata tarvilikuks pidada, et õppekavas antud juhtnöörid mitte paberile ei jääks, vaid et nad ka täitmist leiaksid. See ei tähenda siin mitte raamatu kooli toomist tuupimise otstarbel, vaid allikate kasutamise võimaldamist, vastavalt uue kooli põhimõttele.

Soovitav oleks, et igal õpilasel oma Uus Testament oleks, piibliga on teine lugu. Teda niisugusena laste kätte anda ei saa. Tema kasutamine sündigu tundidel, õpetaja juhatusel. Et seda võimaldada, tuleb väga soovitavaks pidada, kui iga 6-kl. algkooli ja keskkooli raama tukogus 10—15 piiblieksplaari leiduks, kust õpilased neid tunnis kasutamiseks saada võivad, iga 2 õpilase kohta 1 eksemplar. Sarnase korralduse on mõned koolid oma algatusel läbi viinud.

Tallinnas asuv Briti ja väljamaa piibliseltsi ladu, Rataskaevu tän. nr. 4, on valmis koolidele ja õpilastele raamatute hinna suhtes vastu tulema, kui raamatuid suuremal arvul võetakse. (25% ja võib olla veel rohkem hinnaalandust.)

Sealt võib saada raamatuid järgmise hin naga:

Uued Testamendid à 55 — 75 marka.

Piibliraamatud à 125 marka.

Need hinnad ei ole mitte üsna täpsed. Loota võib, et nad eriti Testamentide suhtes veel natuke madalamatena osutuvad.

Palun sellest koolidele edasi teatada.

Haridusnõunik F. Jürgenson“.

Nüüd ma loen paralleelselt ette kaks ring kirja, mis varemalt haridusnõunikude poolt raamatute soovitamiseks kooliõpetajatele on saadetud.

„Kooliõpetajatele. (Ärakiri riigikoolide juhatajaile.)

Teatan järgmiste raamatute ja õppeabi nõude ilmumisest ja palun sellest koolidele edasi teatada.

1. „Eesti I. Tartumaa. Maateaduslik, majanduslik ja ajalooline kirjeldus 231. joon. ja 19 kaardiga erilehel, 740 lehekülge suur. Hind üksik. ostes 750 marka, suuremal arvul — 600 marka“. — Siis raamatu toimetuse: „Eesti kirjanduse seltsi kirjastus Tartus, 1925.“.

Märkus: Töö väärrib erilist tähelepanu kui kõige põhjalikum ja täielikum, mis senni sellel alal ilmunud.

2. Ülikooli meteoroloogia observatoori umil on veel ladus 1923. a. ja 1924. a. ülejäänud igapäev ilmuva „Ilmakaarti“ eksempl. (12 pool likut komplekti), millised oleksid kohased tarvi

tamiseks keskkoolides maateaduse ja füüsika käsitamise juures kui ka vastavates õpilaste ringides.

Soovijad võivad neid saada alandatud hinnaga à 1 mk. kaart. Komplektide hinnad oleksid seega umbes 50—30 mk. Tellimise korral tuleks teatada, missuguse summa piirides tahetakse kaarte. — Siis edasi:

„12. „J. Lattik — Martin Luter“ M. Laakmann'i trükk Tartus.

13. Usupuhastus eestlaste maal 1524. — 1924. a. Trükikoda Ed. Pergman, Tartus.

Nr. nr. 12 ja 13 — usupuhastuse juubeli kirjand. komisjoni väljaanne usupuhastuse tuleku 400 a. mälestuspäevaks. Üksikult ostes maksab album 250 marka ja „Martin Luter“ 25 marka, kümme või enam eksempl. albumi ostes maksab see à 175 marka ja „Martin Luter“ — 50 eksemplaari või enam à 20 marka.

Kui raamatuid soovitakse saada postiteel, arvatakse veel juurde saatekulud.

Alla kirjutanud: Haridusministri abi Mikkel Saar haridusnõunik.“

Ma loen ette veel järgmise ringkirja: „Koolivalitsustele ja riigikoolide juhatajatele.

Käesoleva kuu lõpul või järgmise kuu algul ilmub Tartu ülikooli tähetorni toimetusel ja kirjastusel „Tähetorni kalender 1925. aastaks.“ Nimetatud kalender ilmub juba teist aastat ja on saanud lühikese aja vältel meie koolide võrdlemisi tuntava tähelepanu osaliseks. Ta sisaldab palju tarvilikke astronoomilisi andmeid ja lisana huviäratuseks — mitmed populaar-teaduslikud kirjutused. Et kalendri väljaandmisel on esimeses järjekorras silmas peetud meie koolide huvisid, siis soovitan seda tarvilikku raamatut eriliselt koolidele, kus kosmograafiat, kas maateadusega koos, või lahus, õpetatakse, samuti ka kõigile teistele koolidele ja õpilastele. Sissetulek kalendrist läheb teaduslikeuks eriotstarbeiks.

Saada võib teda (Tartu ülikooli tähetornilt) hulgaviisi (vähemalt 5 eks.) ostes 60 mk. eks., üksikute eksempl. viisi 75 mk.“

Sellele ringkirjale on alla kirjutanud: haridusnõunik Kiivet.

Lugupeetud rahvasaadikud, nagu neist ringkirjadest näha, on haridusministeeriumis see traditsioon või kohustus, et koolijuhatajaid või õpilasi sellest informeerida, kust nad raamatuid saavad.

Nüüd tekib eriküsimus, mille peale arupärijad erilist tähelepanu juhivad, nimelt mispärast on piiblit kui sarnast õpperaamatuna soovitatud. Ma juba tähendasin, et see ringkiri põhjeneb täielikult maksval korral ja koolikorraldusel. Korraldusel, mis on antud 1923. aastal 23. oktoobril toleaege haridus-

ministri härra Veiderman'i poolt, ja see korraldus käib järgmiselt:

„Esimesel ja teisel aastal ei tarvitata mingit raamatut, vaid kõige aluseks on õpetaja jutustus; kolmandal ja neljandal aastal tarvitatakse õpetaja jutustuse kõrval mõnda piiblitugude raamatut; viiendal ja kuuendal aga võetakse juba piibliraamat ise käsile ja loetakse sealt, mis tarvis.

See maksab eriti Uue Seaduse ainete kohta, kuna Vana Seaduse asemel, mis kehakas ja rohkesti lastele veel mitte kätteantavat materjaali sisaldab, mõni piibililugemik soovitamav oleks.

Piibli ja Uue Testamendi tarvitusele võtmise eel antakse õpilastele seletusi selle kohta, mis mõttes tema pühakiri on ja kuidas tema peale vaadata. Ka omandavad nad praktiliselt piibli enese abil, teda lehitsedes ja tema sisukorda lugedes, ülevaate piibli raamatute üle ja harjutavad endid nõutavaid raamatuid ja kohte üles leidma, missugust tehnilist oskust õpetaja hooletusse ei tohi jätta.“ See on kategooriline nõudmine, mida usuõpetuse kava koolidele ette paneb, ja selle nõudmise täitmiseks on saadetud ringkiri koolidesse. See ringkiri ei ole käsk ega määrus, vaid see ringkiri on harilik raamatute soovitus, nagu siit lugupeetud Riigikogu liikmed näevad, seda on ka tehtud teiste tarvilikkude raamatute ilmumisel, ja seda peavad haridusnõunikud oma kohustuseks. Ma pean siin veel juurde lisama, et on ära jaotatud isegi osad, igapäev teeb seda oma erialal.

Ma pean siinjuures tähendama, kui arvesse võtta neid seletusi, mida rkl. Gustavson ette tõi — mispärast on piiblit koolidesse soovitatud, et ta on raske raamat — see on praeguse aja õppeviisidega täiesti kooskõlas. Meie teame, et terves ilmas kool on rajatud töökooli põhimõttele, kus lastele ei tuubita pähe üksikuid salmikesi, kus lapsi viiakse tegutsemisele, vaatlemisele, isearvustusele ja arusaamisele. See põhimõte läheb ka uuest usuõpetuse programmist algusest kunni lõpuni täielikult läbi. See põhimõte on maksuma pandud kõigi usuteadlaste-pedagoogide poolt, ja seda põhimõtet kaitses siin tuntud Saksa pedagoog, kes möödunud aastal usuõpetuse üle ettelugemisi pidas. Meil ei ole enam endist usuõpetuse viisi kuskil olemas, vaid usuõpetuse nagu iga teine õppeaine paneb tunniandjale suured kohustused ja palju suuremad nõudmised tema teaduse alal peale. Ta peab olema eksegeet, seletaja, kes katekismuse najal ei õpeta, vaid kes ise loob, ise näitab ja lapsi viib allikate juurde, neid õpetab võrdlema ja näitab lastele, mis on piibel, millest tema kokku seatud, kes kirjutanud ja mis ajast ta pärit

on. See on nõudmine, mis algkooli õppekavasse üles on võetud. Seda nõudmist pole igakord täidetud. Nüüd on juhtumine odava hinnaga lastele Uut Testamenti muretseda: Testament 55 marka ja piibel 125 marka. Piiblit õieti mitte lastele, vaid et koolivalitused mõnedkümmend eksemplaarid muretseksid. On loomulik, kui näiteks 40 last klassis, ja kui vähemalt 2—3 lapse peale oleks raamat, kust nad ise võivad lugeda. Ma olen 18 aastat koolis usuõpetust andnud, ja mul on muuseas juba neljandas klassis sisse viidud Testament. Ma ei ole kunagi piiblitõpetust tarvanud, sest ma nägin, et kui vanemal ajal viisiks oli tarvitada piiblitõpetust, siis laps teadis piiblitõpetust midagi, aga ta ei teadnud, kes piiblitõpetust on kirjutanud, mis selle algallikas olnud. Mul oli keegi leeripoiss, ja kui tema käest küsiti, kes piiblitõpetust kirjutanud, siis vastas, et piiblitõpetust on otsekohe kirjutanud kas Mooses, prohvet Jesajas või keegi teine. Ta ei olnud algallikaid lugenud. Kui nüüd selle vastu vaieldakse, et piibel on kooli toodud, siis peame teadma, missugune see kord meil on olnud. Kui õpetaja tunnis tahab piiblit seletada, siis tuuakse kooliteendri käest vana piibel, mis 50 aastat tagasi välja antud, koolil piiblit ei olnud. Aga seda olukorda ei või ükski arupärija normaalseks pidada. Kui üks õppeaine on kooli toodud, siis peavad olema ka raamatud. (J. Vain, stp: Ega ta ometi kalender ei ole, mis vananeb.) Trükk on vana, härra Vain. Võib olla ei ole kooliõpetajaid, kes, näiteks, oskaksid keelt, mis oli 50 aastat tagasi, kes seda vana kirja ei oska. Kui Teie räägiksite keelt, mis oli 50 aastat tagasi, siis ei saaks Teie valijad Teist aru. (M. Martna, stp: Kas väljamaal ka tarvitatakse?) Ma võin tähendada, et uute tõlgete väljaannet tarvitatakse koolides. Luteruse kõrvall tarvitatakse koolides ka teisi uuemaid, moodsamaid väljaandeid. Ei või öelda, et kui meil üks õppeaine on koolis, et ta nii halastamata seisukorras seisaks, et kooliteenijate käest peab raamatu tooma. Sarnast loomuvastast seisukorda kooli tagasi suruda ei saa. (M. Martna, stp: Kas meie ei peaks härra Gustavson'i keelde ümber panema) Ma arvan, et Teil on härra Gustavson'iga ühine murrak, aga ma arvan, et Teie üksteisest väga hästi aru ei saa. (M. Martna, stp: Jah, keele poolest küll pean ütlema, et ma härra pastori keelest paremini aru saan.) See on väga liigutav ja et see tuleb ilmsiks Teie juures, siis ma pean tähendama, et Teie olete hea kasvatus saanud. (M. Martna, stp: Ma olen ise ennast kasvatanud!) See on väga hea, kui Teil jõudu on iseenast kasvatada, siis see tähendab,

et Teil on koolis väga hea alus pandud, Teid on ausaks inimeseks kasvatatud, muidu ei oleks Teil seda jõudu mitte olnud. (M. Martna, stp: Sellest alusest tahaksin ma Teile ilusa anekdoodi kõneleda.) Teie olete mulle mitu korda rääkinud sellest alusest anekdoote ja näiteid, ja ma näen, et see koolikasvatus teie peale on mõjunud, ja seda koolikasvatust hindan ma Teie juures, ja seda kasvatus tahan ma ka oma õpilaste juures sisse viia. See kasvatus on Teile elus palju kasu toonud ja toob ka teistele. (M. Martna, stp: Siis Teie peate oma põhimõtetest loobuma.)

Lugupeetud rahvasaadikud! Kui meil sarnane kord on valitsemas, kui meil terve kooli kõigis õppeainetes on rajatud töökooli alusele, mis lapsi igas tunnis peab viima allikate juurde, neid mõtlema sundima, neid ise arvutama sundima, nende tähelepanu juhtima algallikatele, siis oli sennine nähtus loomuvastane, kus seda võimaldatud ei olnud. See ringkiri ei pane ühelegi kohustusi ega sundusi peale, vaid on harilik ringkiri, nagu seda on praktiseeritud ka kõigi teiste raamatute juures, mida kooli soovitakse tuua.

Siia juurde tahaksin ma veel lisada, et härra Gustavson muuseas nimetas mitmel puhul, et piibel olla väga ropp raamat. (O. Gustavson, stp: Seda ütleb härra Jürgenson.) Ma lugesin praegu tema ringkirja ette, siin ei ole midagi sellest. Seda ei ole ükski teadus piibli kohta öelnud, et piibel on ropp raamat, ma ei usu ka seda, et kõik lugupeetud arupärijad sel arvamisel on. Seda raamatut on uuritud, selle üle palju kirjutatud, ja suur Inglise rahvas oma enamuses kannab alati seda raamatut taskus ja loeb sealt kui tarvis on. Nii et see seletus, nagu oleks piibel sarnane raamat, mis seda nime väärrib, — ropp raamat, seda otsust ei ole veel keegi andnud ja sarnast seletust ei saa põhjendada. Piiblis on terve inimese võitlus ja hing kõige tema raskustega, ja seda käsitleb tunniandja, kellel sellekohane teadmine ja haridus on.

Sellega oleks minu vastus kõigi küsimiste peale antud. Ma kordan veel, et esimese küsimise esimene osa puudutas ringkirja, mis praegu maksev ei ole ja mille asemele teine ringkiri on antud, mille kohta arupärimist ei ole antud. Teine osa puudutas umbkaudseid süüdistusi Eesti kooli vastu usuõpetuse korraldamise asjus, kuid neid süüdistusi ei saa haridusministeerium kuidagi omaks võtta. Kolmas osa, mis käsitleb ringkirja, millega on soovitatud piiblit käsitleda kui õppeainet, on puht tehniline küsimus. Kooli põhikirja ning õppekava järgi, mis praegu koolides maksev on, tahame meie, et lapsed ise

õpiksid tundma seda allikat, kust usulised seletused ja pildid on võetud. Kõigil neil põhjustel on mul Vabariigi Valitsuse nimel auõelda, et Vabariigi Valitsusel ei ole teada, nagu valitseks koolides kord, mis õpilasi nende usutunnete pärast taga kiusaks, ja et Vabariigi Valitsusel seda teada ei ole, siis ei saa ta ka korraldusi teha, et seda korda Eesti koolist kaotada.

(Kooselekut hakkab juhatama abiesimees **M. Juhkam.**)

Juhataja **M. Juhkam:** Palun arupärijaid teatada, kas nad antud vastusega rahul on.

O. Gustavson (stp), kohalt: Arupärijate nimel on mul au teatada, et meie antud vastusega rahul ei ole. Ma teen ettepaneku, läbirääkimisi pidada tulevasel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **M. Juhkam:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Riigikogu läheb päevakorra 3. punkti juurde, mis vahele jäi.

14. Vabariigi Valitsuse vastamine E. Jonas'e küsimisele Rannu Turbasaare rendikoha likvideerimise asjus.

Põllutööminister **H. Laretei:** Minule on esitatud järgmised küsimised: 1) Kas kavatakse põllutööstusteeringu likvideerida ja metsade peavalitsusele edasi anda metsa pealekültamiseks Rannu mõisa järgi oleva Turbasaare rendikoha, mis juba 1918. aastast saadik on Oskar Riisten'i käes rendil? 2) Kui jah, siis kas mõeldakse sennisele rentnikule anda mujalt maad ja nimelt kust kohast? Nende küsimiste peale võiksin ma vastata õige lühidalt, et põllutööstusteeringu ei kavata seda teha ja väga lihtsal põhjusel, nimelt, et see koht on juba pikemat aega metsade peavalitsuse all. Üks neist kolmest töölikohast, mis siia alla kuulub, on Oskar Riisten'i koht. Vallavalitsus on soovi avaldanud nende kohtade maakorralduse peavalitsuse alla üleviimiseks selleks, et neid edasi anda põlise tarvitamise ja pidamise alusel. Oskar Riisten'i kohta ei taha aga metsade peavalitsus enne üle anda, kui Oskar Riisten oma rendi on ära õiendanud, mida ta senni mitmekordsete nõudmistega peale ei ole teinud. Tema on küll omale talukoha rentinud, kuid metsatöölise koha eest tõrgub ta renti maksma, mis tal juba 1924. a. saadik maksmata, öeldes, et temal ei ole raha. Metsade

peavalitsus ei kavata seda kohta enne edasi anda, kui Oskar Riisten'iga rendivahekord õiendatud on.

15. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimisele riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvaasadikud! Arupärijad leiavad käesoleval korral riigi huvide rikkumist kahes asjus: esiteks loaandmise riigistatud varanduste peale mõisa endistele omanikkudele laenu teha, ja teiseks selle laenu vabastamise 5%-lisest maksust. Kummagi küsimise kohta ei andnud härra rahaminister rahuloldavat vastust. Esimese küsimise peale, kas on Vabariigi Valitsusel teada, et riigistatud Joala mõisa peale on endistele omanikkudele luba antud 600.000 Inglise naela suuruses laenu teha, ja et selle loa on andnud rahaminister Otto Strandman, vastas härra minister: Valitsusel on teada, et tõepoolest Joala mõisa peale on 600.000 Inglise naela suurune võlg esimese obligatsioonina sisse kantud, nii et põllutööstusteeringu nõudmisega esinema pidid selle mahakustutamise üle.

Kuid endine rahaminister härra Strandman olla ainult lubanud Kreenholmi ühingu kõigi ühingu kinnisvarade kindlustusel laenu teha, tingimisega, et laenusumma esimese obligatsioonina kreposti raamatutesse sisse kantakse. Sellest, et võlg tuleb ingrosseerida ka Joala mõisa peale, juttu ei olla olnud, ega ei olla selleks ei suusõnaliselt ega kirjalikku korraldust ministeeriumi poolt tehtud.

Sellest peaks järeldama, et Kreenholmi osatöölise juhatus obligatsiooni kreposteerimisel Joala mõisa peale raske kuriteoga on toime saanud, mis n. s. § 1680. ette nähtud ja vangirooduga karistatakse.

Minul paistab kahtlane olevat, kas osatöölise juhatus tõepoolest sarnase kuriteoga riskeeris, ja kui ta riskeeris, miks teda kunni siiamaani vastutusele ei ole võetud. Mulle näib, et härra ministrit õieti ja üksikasjaliselt informeeritud ei ole kirjavahetusest, mis selles asjas rahaministeeriumis olemas ja neist korraldustest, mis ministeeriumi poolt enne tema ametisse astumist tehtud. Arusaadav, et härra ministrilt nõuda ei või, et temal isiklikult kõigi paberite sisu teada oleks, aga paremini peab nende paberite sisu tundma see, kes neid on alla kirjutanud.

Ja ma küsiksin, kas endine rahaminister härra Strandman alla kirjutas ainult obligatsiooni väljalaske tingimused, mis on paljun-

datud ja Riigikogu liikmetele kätte saadetud, või on tema alla kirjutanud ka mõne muu kirjaliku korralduse samas asjas, ning jaataval korral, missugune oli selle korralduse sisu.

Sarnasel korral, kui see küsimine vastamata peaks jääma, tuleks küsida: Missugused on siis need kinnisvarad, mis rahaministrile põhjust andsid sisuliselt küllalt kindlustatuks lugeda 600.000 naelsterlingi suuruse laenu?

Põllutöominister on esinenud nõudmisega järgmiste kinnisvarade peale obligatsiooni kustutamise üle: Mõisamaad: „Kreenholm“, „Joala Fall“, „Känigsholm“, „Joachimstal“, „Joachimstal“ nr. 158, krep. nr. nr. 11, 42, 132, 157, 632, ja talukoht „Paemurro Mäe“, krep. nr. 4966. Joala mõisa, krep. nr. 37. Tähendab, sarnased on kinnisvarad, mis ei kuulu Kreenholmi osäühisuse omandusse. Missugused kinnisvarad on sellel ühisusel peale selle olemas?

Hooned, mis võõra maa peale ehitatud, loetakse vallasvaraks. Nende peale obligatsiooni kreposteerida ja ingrosseerida ei saa maksvate seaduste järgi. Härra ministri seletuse järgi on ministeeriumi ülesanne silmas pidada, et laenu tasumine ja riigi krediidi huvid kindlustatud oleksid.

Järelikult pidi härra ministril omal ajal luba andes selge ülevaade olema selle üle, missuguste kinnisvaradega laen küllaldaselt kindlustatud. Ja kui ühelt poolt oli kaalu peal 600.000 naelsterlingit, siis küsiks, mis oli teise vaekausi peal, mis seda summat pidi kindlustama?

Senni, kui nende kahe küsimise peale rahuloldavat vastust saadud ei ole, on arupärijatel põhjust eeldada, et riigi huvid loandmisel kindlustatud ei olnud.

Teine küsimine on laenu vabastamine 5% - liseks maksust. Seda põhjendab härra rahaminister otsekoheste maksude sead. § 561. märkusega. Õigem on § 615. märkus. Aga ka see vabastamine maksust ei ole seaduslik.

Kõigepealt peab tähendama, et selle seaduse järgi, mille peale härra rahaminister ennast toetas, lubatakse vabastada ainult aktsiaseltside poolt väljalastavad obligatsioonid. Osäühisus ei ole aktsiaselts, samuti ei ole osäühisus Kreenholm aktsiaselts. Ja tuleb tingimata vahet teha aktsiaseltside, osäühisuste ja teiste, näiteks töolisteartellide vahel, mis 10-das köites üles on loetud. Kuid see küsimus ei ole nii tähtis, kas on ta osäühisus või aktsiaselts, sest lõppude-lõpuks on see nimetuse küsimus, aga sisuline küsimus seisab õieti selles selle paragrahvi rikkumise juures, et seadus lubab vabastada ainult neid obligatsioone, mis realiseeritakse väljamaal. Aga laenu tingimustest, mis on paljundatud ja Riigikogu

liikmetele kätte saadetud, ei ole näha, et obligatsioonid realiseeritakse väljamaal, vaid neid võib realiseerida sama hästi ka Eestis.

Järelikult ei ole laenu vabastamine 5% - liseks maksust selle seaduse paragrahvi järgi õigustatud.

Et 1925. a. keelumärgused krepostiraamatutest maha kustutati osäühisuse juhatuse palvel, asja ei muuda. Selleks oli juhatus kohustatud väljalaske tingimuste § 8. põhjal, sest et ta laenu realiseerida ei saanud. Kõigil neil põhjustel ei rahulda meid vastus, ja panen ette vastu võtta järgmine üleminekuvormel:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Riigikogu liikmete E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus, tunnistab Riigikogu Vabariigi Valitsuse seletuse mitterahuloldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

O. Strandman (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed? Suure huvitusega kuulasin ma rkl. Jõeäär'i kõnet, kes seda küsimust juriidilisest seisukohast uurima pidi, sest oli huvitav teada saada, mis tema oma põhjenduseks ette toob. Kahjuks on aga see seletus niisugune, millele minul raske vastata on. Esiteks öeldakse, et laenu teha on siiski lubatud, ja teiseks tõendatakse, et mingisugune kiri olevat välja antud. Härra Jõeäär oleks võinud öelda, missugune see teine korraldus oli ja kas seal on Joala mõisa nimi sees või ei ole. Ja härra Jõeäär'il, kes ometi kohtuasju ajab, peaks selge olema, missugused võimupiirid on rahaministril ja milles seisab kinnisvara jaoskonna tegevus. Kas võib üldse rahaminister mingisugust maksvat korraldust teha, mis seadusevastane on, ja kas on kinnisvara jaoskond kohustatud niisugust korraldust täitma või mitte? Ja kui minister ka mingisuguse niisuguse korralduse teeb, ja kui seda ei täideta, siis ei ole sellel ju kamingisugust tagajärge. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) See kiri ei ole sinna läinud, ja ka temas ei ole Joala mõisast sõnagi juttu. See on esiteks, ja teiseks ei ole seal laenutegemisest juttu 600.000 Inglis naela suuruses, vaid on jutt keelumärguse (sapreshtshenie) pealepanemisest. Need on aga kaks iseasja. Igal juristil on selge, et kui keelumärgus kinnisvara peale pannakse, et siis selleläbi veel mingisugust obligatsiooni õigust ei teki. See on vististi aksioom, ja seda seletada oleks liigne. Kui jurist sellest aru ei saa, siis ei saa mina muud midagi öelda. (A. Jõeäär, stp: Ministeeriumil ei ole mingisugust õigust keelumärgusi peale panna.) Aga sellel ei ole ju mingisugust

obligatsioonilaenu tagajärge, ja teiseks ei ole seda sugugi krepostijaoskonda esitatud. Ministeeriumist on ta küll välja antud, aga pärast esitamata jäetud. See on üks asi. See küsimus on õige lihtne ja selge, ja ma ootan, kui härra Jõeäär teist korda sõna võtab ja pikemalt seletab.

Teine asi on siis 5% maksust vabastamine. Öeldakse, et seadus lubab küll maksust vabastada, aga siis peab see aktsiaselts olema, ja Kreenholmi vabrik ei ole aktsiaselts. Meie teame, et Kreenholmi vabrik on asutatud sel ajal, kui aktsiaseltside põhikirju veel seaduses ei olnud selles ulatuses kui praegu. Aga et Kreenholmi vabrik on samasugune aktsiaselts, kui meie teised aktsiaseltsid, see on päris selge, ja mul on raske selle üle vaielda. Et see laen pidi väljamaal realiseeritama, see on loomulik ja see on ka tervest kirjavahtusest näha. Kui toonitati, et selles kirjas ei ole öeldud, et ta väljamaal realiseeritakse, siis minu arust oli see juba iseenesest selge. Mina ootasin tõesti midagi tõsisemat.

Ja lõppude-lõpuks, kui arupärijad seda küsimust on igakülgselt uurinud, siis oleksid nad ometi üht asja pidanud tähele panema, nimelt, kes siis on luba andnud Kreenholmi vabrikule laenu teha. Seda on Vene valitsus teinud, kui tema Kreenholmi vabriku põhikirja kinnitas, ja teiseks on laenu lubanud teha Eesti valitsus ammu enne mind, kui tema selle lause üles võttis põhikirja, et Kreenholmi vabrikul on õigus laenu teha. (Vahelhüüe J. Vain'i, stp poolt.) Ei, härra Vain, maaseadus oli 1920. a., Kreenholmi põhikiri kinnitati 1921. aastal, nõnda oli maa siis juba võõrandatud. Ja Kreenholmi vabrikul ei olnud sugugi vaja rahaministri juurde tulla, et laenuluba saada, vaja oli ainult laenuitingimiste kinnitamisest saavutada ja need tingimised on täpselt kokku seatud eeskujude järele, mis Vene ajal maksivad olid. Ja meie ministeeriumide aparaat ei ole nii suur, ja ei ole tal niipalju aega, et võiks uusi määrusi välja töötama hakata. Selleks ei ole meil asjatundjaid ja selleks ei ole ka tarvidust, sest meil ei ole niisuguseid laene tehtud, ja ei ole ka ette näha, et neid tulevikus rohkem tehakse. Nii et mina nüüd tõesti ootasin, et mul siin millegi tõsisema peale vastata tuleb.

A. Jõeäär (stp): Härra Strandman vastas, et mingisugune kiri on välja läinud rahaministeeriumist ja ei ole jõudnud krepostijaoskonda, kuid et selles kirjas ei olla juttu obligatsiooni tegemisest, vaid keelumärkuse sissekandmisest kinnisvara peale. Tähendab, selles kirjas on siiski jutt mingisugustest kindlasti äratähendatud kinnisvaradest. Mul

ei ole muidugi võimalik seda kirja siin ette kanda, sest ma ei ole rahaministeeriumi ametnik, ja need dokumendid ei ole mulle kättesaadavad. Kui aga härra Strandman ütleb, et on niisugune kiri, ja et ta sisu on nii- ja niisugune, siis usun mina seda, mis härra Strandman praegu rääkis, sest mul ei ole põhjust selles kahelda. Tähendab, tema on välja andnud kirja selleks, et keelumärkust sisse kanda Kreenholmi kinnisvarade peale. Mina arvan, et niisuguse kirja väljaandmine ei kuulu rahaministri kompetentsi. Ja kui tema välja anti, ja kui selles kirjas on võimupiirist üle astunud, siis tulevad sellest tarvili- kuld järeldused teha. Minu arvates peaks see küsimus selge olema.

Aga kõige tähtsam küsimus on see, mis- sugused siis need Kreenholmi kinnisvarad olid, mille peale minister lubas laenu teha, ja see küsimus jäi täiesti vastamata. Kas on sellel ühisusel üldse niisuguseid kinnisvarasid, mis vastutaksid 600.000 Inglis naela eest. Mina arvan, et temal niisuguseid ei ole. Ja järelikult on vastus selge, et anti luba nende peale, mis riigistatud olid. Teisi vastuseletusi ei olnud, ja sellepärast leian, et seletus, mille härra Strandman siin andis, ei lükka mitte ühtki arupärijate põhjendust ümber.

Juhataja M. Juhkam: Sõna on fakti- liseks märkuseks härra kohtuministril.

Kohtuminister T. Kalbus: Kui see küsimus Riigikogus üles tõusis, siis huvitas tema ka mind, kui kohtuministrit. Mina küsisin Rakvere-Paide rahukogu esimehelt järele, — tema oli sel ajal Tallinnas — kuidas selle küsimusega lugu on. Rahukogu esimees härra Sass seletas otsekohe, et see on krepostijaoskonna viga. Tema, kui krepostijaoskonna ülem, ei olla selkorral Rakveres olnud, ning obligatsiooni kreposteerimine sündinud ühe rahukogu liikme poolt. Härra Sass ütles otsekohe, et mingisuguseid dokumente ei ole esitatud krepostijaoskonda, mis oleksid raha- ministri poolt välja antud. Tähendab, see oli krepostijaoskonna eksitus ja viga. Praegusel ajal on need märkused kõik maha kustutatud. Mina ei ole ka seda kirja näinud, mis rahami- nister on välja andnud.

Juhataja M. Juhkam: Sõna on fakti- liseks märkuseks rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer): Ma unustasin ühe asja ütlemata, nimelt et täna esimest kord kuulsin, nagu oleks meil Eestis arvamine maad võtnud, et ühes maaga on ka seal peal asuvad vabrikud võõrandatud. (Vahelhüüe

pahemalt poolt.) Teie ju ütlesite seda. (Vahelhüüe J. Vain'i, stp poolt.) Palun mitte niisuguseid sõnu tarvitada. Teil ei ole minule midagi ette heita. Teie ütlesite praegu, et kui on maa võõrandatud, siis on kõik võõrandatud. Noh, kui kõik võõrandatud ei ole, siis on ometi teatav varandus olemas ja Balti eraseaduse järgi võib iga kinnisvara peale obligatsiooni teha.

Juhataja **M. Juhkam:** Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (stp): Faktilise märkusena pean tähendama, et Riigikogu selle seaduse, mille järgi taheti vabastada tööstusettevõttes võõrandamise alt, kui nad asuvad võõrandatud maadel, tagasi lükkas, pärast seda kui minu parteiseltsimees Jans tähendas, et sellega läheksid ka niisugused suured ettevõtted, nagu Kreenholmi vabrik ja Narva kosk, tagasi.

Juhataja **M. Juhkam:** Kirjalikult on esitatud rkl. Martinson'i poolt järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Riigikogu liikmete E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimisele riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus, läheb päevakorras edasi.“

Siis on veel rkl. Jõeäär'i poolt esitatud ülemineku-vormel: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Riigikogu liikmete E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus, tunnustab Riigikogu Vabariigi Valitsuse seletuse mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

Asun rkl. Jõeäär'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 19 häält, vastu 24, seega on rkl. Jõeäär'i ülemineku-vormel tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega.) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) See ülemineku-vormel on saanud poolt 28 häält, vastu 42, erapooletuid 3, seega tagasi lükatud.

Asun rkl. Martinson'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 30 häält, vastu 17, seega on rkl. Martinson'i ülemineku-vormel vastu võetud.

16. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei

O. Gustavson (stp): Ma tähendasin juba käesoleva arupärimise põhjendamisel, et see arupärimine on kantud murest härra Strandman'i ja Päts'i hea nime pärast. Härra Päts

Riigikogu rühma arupärimisele endise Oomuli mõisa omaniku metsa-angi raiumiseks loaandmise asjas.

on isiklikus asjas sõna võttes tähendanud, et see meie mure talle meeltmööda ei ole. Sellepärast loobub meie rühm küsimuse käsitlemisest selles suunas ning piirdub vaid sellega, et konstateerida järgmisi fakte. Kõigepealt: Nii härra Strandman kui

ka härra Päts on ise tõendanud, et nemad seda Oomuli mõisa metsa asja ajanud on, esimene Anrep'i volinikuna kui vannutatud advokaat ja härra Päts — seltskondliku maja esitajana. Praegune põllutööminister härra Laretei on katsunud seletada, et härra Strandman'i ettepanekul Oomul'i mõisa metsa asjus ühtki sammu astunud ei ole. Endine põllutööminister härra Kerem on aga „Postimehes“ „Kajaga“ polemiseerides avalikult kirjutanud, et tema, Kerem, Oomuli mõisa metsa küsimuse just härra Strandman'i vastava ettepaneku põhjal põhimõttelikult otsustanud. Siin oleksid väga vajalikud täiendavad seletused, et seda vastolu kahe ministri seletustes kõrvaldada.

Meie rühm usub, et kahtlemata on härra Strandman'il õigus seda ja teisi asju ajada, kui vannutatud advokaat.

Mis puutub härra Päts'i seletusse, et tema seda asja olla ajanud ainult seltskondliku maja huvides, siis ei saa meie rühm avaldamata jätta kahetsust, et on valitud seesugune kahtlane tee seltskondliku maja toetamiseks. Ma ütlesin juba arupärimise põhjendamisel, et see sündmatu on, kui a/s. „Silva“ kaudu minnakse toetama seltskondlikku maja. See tekitab kahtlemata igasuguseid oletusi ja halbu arvamisi seltskonnas. Pealegi teatakse, et „Silval“ väga lähedad suhted teatud poliitilise rühmitusega. Seltskondliku maja toetamiseks on kõige otstarbekohasem ja ausam tee — seda teha eelarve korras. Sellepärast ei saa meie rühm jätta tähendamata, et valitsus kahtlemata halvasti talitanud on, kui ta sellest kombinatsioonist teadlik olles on Anrep'ile, olgugi osaliselt, vastu tulnud metsa maharaiumise lubamises.

Kõige selle põhjal esitab meie rühm järgmise ülemineku-vormeli: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale endise Oomuli mõisa omaniku metsa-angi raiumiseks loaandmise asjas, tunnustab Riigikogu vastuse mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

Põllutööminister **H. Laretei:** Härrad Riigikogu liikmed! Oma vastuses juba tähendasin seda, et ei peaks põllutööministrium

huvitama need tagaseinad, mis käesoleva küsimuse juures esile on toodud arupärijate poolt. Siin on tegemist eraisiku metsaga, mille kohta eraisik on palunud luba metsa raiuda, et seda metsaalust maad põllumajanduslikuks maaks ümber muuta. Põllutöoministeeriumi huvides on kaaluda, kas see tarvilik on, maad metsa alt ära võtta ja põllu alla panna. Sellelt seisukohalt on ministeerium, minul teada olevate andmete järgi, küsimust kaalunud ja on ka oma komisjoni kohapeal lasknud asja läbi vaadata ja see on leidnud, et neid maid on soovitav põllumajanduslikudeks maadeks ümber muuta. Selle põhjal on vastav luba antud. Minu arvates ei tohiks põllutöoministeerium tegemist teha siinjuures nende tagaseintega, mis selle küsimuse juures esile on tulnud, sest ta läheks oma ülesannetest kaugemale. Põllutöoministeeriumil ei ole ka aparati, mis käesoleva küsimuse juures need tagaseinad suudaks kindlaks teha. Põllutöoministeerium ei saa sarnasel kujul üldse andmeid koguma hakatagi, kui palju seal keegi volinik on volitaja poolt tasu saanud. See ei huvita põllutöoministeeriumi, ja põllutöoministeerium on siin täiesti objektiivselt küsimust kaalunud ainult sellelt seisukohalt, kas seda maad on tarvis, kas see maa on kõlblik põllutöömaaks ja kas teda on soovitav selleks ümber töötada. Vastav erikomisjon on selle konstateerinud, ja seda arvamist ära kuulates on ka otsus tehtud.

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Penno poolt on esitatud lihtülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Eesti sotsialistliku partei Riigikogu rühma arupärimise peale Oomuli mõisa omaniku metsalangi raiumiseks loaandmise asjus, läheb päevakorras edasi.“

Asun hääletamisele. Kõigepealt tuleb hääletamisele rkl. Gustavson'i ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Poolt on 18 häält, vastu — 28, seega on ülemineku-vormel tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Penno lihtülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Poolt on 30 häält, vastu — 11, seega on vastu võetud lihtülemineku-vormel.

17. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, A. Jõeäär'i, O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i aru-

E. Jonas (stp): Ütlen kohe alguses: Härra siseministri vastus meie arupärimise peale Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta ei rahulda meid. Ei rahulda sellepärast, et härra siseminister ei vastanud meie poolt üles-

pärimisele Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta.

seatud konkreetsetele küsimustele. Meid huvitas nimelt see, milles nägi siseminister Rannu maatöölise seltsi riigivaenuliku tegevust. Selle asemel, et vastata konkreetset, jätkas siseminister oma tuntud ja kümneid kordi korratud juttu sellest, kuidas tekkis ühine väerind, missuguseid riigivastaseid resolutsioone seal vastu võetud, ja mida see ühine väerind teinud.

Aga ma küsiksin uuesti, mis oli Rannu maatöölise seltsil tegemist ühise väerinnaga? See, et Rannu maatöölise selts võttis osa 1922. aastal korraldatud maatöölise ühisuste kongressist, kus otsustati ühineda punase ametiühisuste internatsionaaliga, usun, ei tõenda veel midagi. Tol korral kutsuti kongressist osa võtma kõiki maatöölise ühisusi, küsimata sellest, missugune nende ühisuste ilmavaade oli. Saadikuid saatsid ainult need ühisused, kellel oli raha sõidukulude katmiseks. Missugused otsused kongressi enamus vastu võttis, selle eest ei saa ometi teha vastutavaks üksikuid ühisusi. Kuid siseminister ei hooli sellest, ta ütleb järgmist: „Edasi selgus Rannu maatöölise seltsi kohta töölisteühisuste üldliidu kirjadest, et ta oli oma esitaja kaudu osa võtnud ka selle liidu poolt 27. kuni 29. novembril 1922. aastal korraldatud üleriiklikust töölisteühisuste kongressist. Mandaat on praegu Riigikohtus. Ka sellel kongressil võeti „ühise väerinna“ kohta vastu resolutsioon, millega „ühise väerinna“ 12 nõudmist õigeks tunnistati, kohustades kõiki töölisteühisuste üldliitu kuuluvaid organisatsioone nende toetamiseks organiseerimise ja kihutustööd jätkama. Samuti võeti kongressil ühel häälel vastu resolutsioon punase ametiühisuste internatsionaaliga ühinemise kohta. Nii oli Rannu maatöölise selts kõige lähemas ühenduses riigivastasele tegevusele asunud organisatsioonidega ja võttis tegelikult nende tegevusest osa.“

Nii seletab härra siseminister. See seletus on otse jalust rabav selles mõttes, et härra Einbund, kes muidu armastab igasugustest eeldustest teha alati loogika abil väärarata järeldusi, satub ise siin täielikku loogilisse vassingusse. Kõigepealt kõneleb ta 27. kuni 29. novembrini 1922. aastal korraldatud kongressist, millest ka Rannu maatöölise selts olla osa võtnud ja kus ühel häälel vastu võetud riigivastased resolutsioonid. Edasi ütleb härra siseminister: „Et ühisus ka kodus seesugust tegevust ajas, näitavad ühisuse koosolekute protokollid. Seal on teisel aprillil 1922. aastal arutamisel olnud kommunistide poolt ülesseatud nõudmised, kusjuures ette

on kantud ka eelnimetatud üleriikliku maatöölise kongressi aruanne.“ Kuid on tõepoolest raske aru saada, kuidas võis kongressi saadik, kes novembrikuul kongressil oli, juba aprillil kongressi tegevusest aru anda.

Härra siseminister leiab võimaliku olevat oma omapärase loogika põhjal asja veel imelikumas valguses paista lasta. Nimelt olevat, ütleb tema, ühisuses aprillikuul 1922. aastal arutusel olnud kommunistide poolt ülesseatud nõudmised, kus ka, nagu ma juba ette kandsin, eelnimetatud kongressi aruanne ette loetud. Härra siseminister seletab edasi: ei ole näha, et koosolek kongressil tehtud otsuste vastu eitavale seisukohale oleks asunud. Härra siseminister aga sulgudes Rannu seltsi, andis sellega sarnase vastuse, millega öeldi, et ühisus olevat kommunistlike resolutsioonide suhtes jaatavale seisukohale asunud. Niimoodi ei tohi aga ometi ettekantud seltsi otsust tõlgitseda. Kui ühisus ei ole eitavale seisukohale asunud, siis ei tarvitse see veel tingimata jaatav olla. Pean ütleva, et kui härra siseministril ei olnud täiesti selge Rannu maatöölise seltsi seisukoht kongressil ülesseatud põhimõtete suhtes, siis oleks pidanud ta otsustama seltsi ilmavaate üle ta tegevuse järgi. Siseministri enese poolt tsiteeritud 27. novembril 1922. a. protokollid kõnelevad, et kõik ühisused, kes võtsid omaks kongressi enamuse seisukohad, olid kohustatud nende kasuks kihutustööd tegema ja organiseerima ühiseväerinda. Nõnda toimisid ka tegelikult kõik ühisused, kes seisid kongressi enamuse ilmavaate alusel, arendades aktiivselt kommunistlikku tegevust.

Aga mina paluksin nüüd härra siseministrit näidata, kus, kunas ja kuidas on Rannu tööliste ühisus tegelikult neid otsuseid täitnud. Minister ei lausu oma seletuses selle kohta ühtki sõna. Ma võin julgesti öelda, Rannu töölisteselts ei ole kunagi ühise väerinnaga kaasa läinud. Ta ei ole ühiseväerinna nimekirju vallanõukogus esitanud ega ühise väerinna kihutuslehti laiali laotanud, ei ole ühtainustki ühise väerinna tegelast oma hulgast andnud. Jääb täiesti arusaamatuks, milles siis tema riigivastane tegevus seisib.

„Tähendatud kaks kongressi,“ ütles siseminister, „millest selts osa võttis, näitavad, et Rannu selts on olnud lähemas ühenduses riigivastasele tegevusele asunud organisatsioonidega.“ Kuid ma pean ütleva, et kõigist neist kongressidest on osa võtnud ka sotsialistid, kuigi vähemusena. Ühest viimastest kongressidest, väga võimalik, et see oli novembri kongress, kus arutusel oli ühise väerinna 12 nõudmist, võtsin mina ja minu parteiseltsimees Ast aktiivselt osa. Meie

esitasime omad parandused sellele kurikuulsale 12-st nõudmisest koosnevale platvormile. Meie arvustasime teravalt ja meiega tehti samuti, aga hiljem võisime lugeda kommunistlikust lehest, et otsused olla tehtud sellel kongressil ühel häälel ning ühel meelel. Nii palju on siis väärt need protokollid, millega opereerib härra Einbund.

Peale meie kahe oli sellel kongressil veel rida sotsialistlike ühisusi, muuseas ka Rannu selts esitatud, ja kui ma ei eksi, oli just minul selle seltsi poolt mandaat. Igatahes Rannu selts on mind mitu korda usaldanud oma esitajana kongressidest osa võtma, ja sellepärast tunnen ma peensusteni, mida see selts teinud ja mida mitte. Aga minister võib mind usaldada, võib aga ka mitte. Kuid peale minu on ka siseministri enese ametkond nimelt politsei, leidnud, et Rannu seltsil pole midagi tegemist kommunistidega. Ei ole õige siseministri seletus, nagu oleks Rannu töölisteseltsi tegevus tahetud seisma panna 20. märtsil 1924. a., ja nagu oleks kohus sulgemise määruse tühistanud. Rannu töölisteseltsi protokolliraamatud vaadati tolkorral küll läbi, kuid midagi kahtlast ei leitud, ja politsei jättis seltsile täieliku tegevusvabaduse. Samal ajal pandi aga paljude teiste ühisuste tegevus seisma, nende, kes olid esinenud kas vallanõukogu või alevinõukogu valimistel ühiseväerinna nimekirjadega, või jälle toetanud ühise väerinna nimekirja, mis Riigikogu valimistel üles seati. Täheb, ka politseil ei olnud andmeid, mis oleksid tõendanud Rannu seltsi riigivastast tegevust. Ja alles hulk aega pärast 1. detsembrit, see on 19. oktoobril 1925. a. sulgus siseminister riigikorra kaitseseaduse põhjal Rannu töölisteseltsi, ilma et seltsi tegevus kuidagi selleks põhjust oleks andnud.

Aga võib olla, ei usu härra Einbund ka politsei aparati mitte — sest isegi agentuurandmed ei peaks suutma Rannu töölisteseltsi kohta midagi kahtlast tuua — siis peaks temale ometi midagi ütleva külmad objektiivsed arvud.

Teise Riigikogu valimistel, millal tõusis võitlus ja võistlus kommunistide ja sotsialistide vahel kõige kõrgema tipuni, anti Rannus hääl sotsialistlikele nimekirjadele 311, ühisele väerinnale kõigest 25. Võrreldes neid arvusi, peaks igale vähegi poliitilisest tegevusest osavõtnule selge olema, et kui Rannu töölisteselts, kes nii agaralt kommunistide kongressidest osa võttis, oleks kommunistide tegevust koha peal arendanud, siis oleks valimise tagajärjed sootu teised olnud. 25 juhusliku hääl asemel oleks organisatsioon igatahes sajad häälled kindlustanud. Aga seda pole olnud, sellepärast, et Rannu töölisteselts tuli kaasa sotsia-

listidega, organiseeris sotsialistide kasuks valimisi, millega ka seletatav see suur hääle vahe kommunistliku ja sotsialistliku nimekirja vahel.

Kui aga ka need andmed ei suuda siseministrit uskuma panna, et ta on vea teinud, sulgudes Rannu tööliseseltsi, siis ei saa meie teisiti, kui peame avalikult ütleva: siseminister toimib sihilikult, kasutab riigikaitse seadust selles mõttes, et lõhkuda ja hävitada tööliskumist, hävitada jõukama klassi ja ettevõtjate kasuks. Nõnda kaua kui härra siseminister ei ole arupärimise vastamise puhul avaldatud mõtteid korrigeerinud, ei saa meid rahuldada siseministri vastus. Ma ei esita praegu üleminekuvormelit, vaid ootan, kas härra siseminister peab tarvilikuks eelmisel korral avaldatud seisukohta revideerida või mitte, ja alles pärast seda võin ma oma rühma nimel esitada üleminekuvormeli.

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Martinson'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Riigikogu liikmete E. Jonas'e, A. Jõeäär'i, O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i arupärimisele Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta, läheb päevakorras edasi.“

Siseminister **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed! Oma eelmisel korral antud seletuses tähendasin, et Rannu maatöölise ühing kuulub nende ühingute liiki, mis sulutud siseministri poolt umbes aasta tagasi enne 1. detsembrit, see on 1924. aastal. Ma parandan otsekohe, et teda ei sulutud, vaid mille tegevus seisma pandi. Hiljem tehtud otsus oli ainult vormilik selle asja kohta. (E. Jonas, stp: Aga Rannu maatöölise seltsi tegevus ei seisnud.) Rannu maatöölise seltsi tegevus on siseministri määrusega seisma pandud. (E. Jonas, stp: Aga ta ei seisnud, politsei vaatas raamatud läbi ja leidis, et selts edasi tegutseda võib.) Ega otsustajad ei ole kohapealsed jaoskonna-ülemad, vaid otsekohene asja üle otsustamine peab sündima keskpaigas. Nõnda, et selles asjas ei ole midagi uut juurde tulnud. 1924. a. Rannu maatöölise seltsi kui ka mõne teise ühingu seismapanemine oli tingitud sellest, et nad avaldasid riigivastast tegevust, mis väljendus nende juurest leitud materjalidest ja nende kongressidel. (E. Jonas, stp: Ega kõik ühisused ei pooldanud seda.) Need olid kõik üks pere. Need ühingud, kes seda ei pooldanud, need ühingud jäeti ka välja. Need ühingud, kelle kohta leiti vastavatest materjalidest tõendusi, suleti kui riigivastase suure organisatsiooni liikmed. Nõnda, et käesolev asi ei sisalda eneses mingisugust uut materjali, vaid

vanu asju. Ei praeguse valitsuse ajal, ega ka endise Jüri Jaakson'i kabineti ajal, kus mul tuli siseministriks olla, ei ole ühegi ühingu tegevus seadusvastase oleku pärast seisma pandud uutel asjaoludel, vaid kõik on sündinud endistel põhjustel.

Edasi tähendasin oma eelmises seletuses, et ühingud on Riigikohtusse kaevanud, ja meil jääb ainult oodata, missuguse otsuse Riigikohus teeb. Sellejärele, missuguse otsuse Riigikohus teeb, kujuneb ka arusaadavalt administratsiooni täiendav otsus. Loodetavasti tuleb asi Riigikohtus varsti arutamisele, ja meil tuleb ära oodata, missuguse seisukoha Riigikohus selles asjas võtab.

Edasi võin veel Riigikogule ette kanda, et nendest sulatud ühingutest vastavate materjalide põhjal, mis on 1924. a. pärit ja millest ma kõnelesin, on väga mitmed Tartust ja mujalt pööranud palvega siseministeriumi poole võimaldada neile edasitegutsemist, sest nad tahavad ümber muutuda, ei taha enam riigivastastel alustel töötada. Mina võin teile, austatud Riigikogu liikmed, ette kanda ja tõendada, et mina olen alati seda võimaldanud, mina ei tea praegu ühtki palvet, mis oleks tähele panemata jäetud, kui nad ise omalt poolt on asja selgitamiseks, enese riikliku aluse ja iseloomu tundmiseks nõutavad asjaolud ette pannud. Rannu maatöölise ühing ei ole minu poole mingisuguse palvega pööranud. Aga mina võin öelda, et kui Rannu maatöölise ühing minu poole peaks pöörama, siis leian mina, et asi tuleb uuesti läbi vaadata. Kuid minu arvates pöörab niisuguste asjadega kesk-asutuse poole ikkagi ühing ise, sest ega arupärimine Riigikogus palju kaasa ei aita, sest arupärimisega midagi tõestada ei saa. Tõestada saab ainult siis, kui ühing ise oma asja algatab. Ja see on temal täielikult võimalik. Kui ühingu juhatus ise asja algatab, esitab omalt poolt materjalid, vaatame meie selle täiendavalt läbi ja sellekohaselt võib ka otsus järgneda. Niisugune on minu seisukoht. Praegu ei ole mul materjali selleks, et ma võiksin Rannu maatöölise ühingu kohta tehtud otsust muuta, pealegi on asi Riigikohtusse edasi läinud. Kui asi on tehtud otsuse vastu Riigikohtusse läinud, siis administratsioon võib oma otsuseid hakata korrigeerima alles siis, kui Riigikohus otsuse teinud. Ta ei saagi seda ennem teha sellepärast, et see muutub kohtu vaidlusasjaks, ja alles pärast kohtuotsust teeb administratiivvõim oma korrigeerivad otsused. Nõnda palju võin mina käesolevast asjast öelda. Ma võtan veel kokku, asjad on Riigikohtus ja sellejärgi, kuidas kujuneb Riigikohtu otsus, teeb administratsioon oma otsuse. See on ühest küljest.

Teisest küljest, sulutud Rannu maatöölise ühingu juhatus ei ole senni mingisuguse palvega minu poole pööranud, et ma selle asja uuesti läbivaatamisele võtaksin, nagu teised ühingud seda on teinud. Vaadake, ma ei saa asja uuesti läbivaatamisele võtta, kui huvitatud pool seda ei ole palunud. (Vahelhüüe.) Mina võin selle põhjal asja kaitsta, aga minul ei ole alust. Asjastuhvitatud pool ei ole edasi kaevanud administratiiv korras, vaid tema on edasi kaevanud kohtukorras, ja sellepärast jääb administratsioon ootama, mis sünnib kohtus. Kui nad oleksid tahtnud, et administratiivkorras oleks nende asi läbi vaadatud, siis oleksid pidanud nad edasi kaebama administratiiv korras. Nad ei ole seda teinud, vaid on kohtukorras edasi kaevanud, järelikult peab ootama. Nüüd küsiks minna, mis peab Riigikogu siin tegema. Riigikogu võib poliitilise otsuse teha, aga poliitilise otsuse tegemiseks on aluseks need materjaalid, mis oli 1924. a., ja need materjaalid olid niisugused, et maatöölise keskliit või kuidas teda nimetati, ühes tema orgaanidega tuli sulguda sellepärast, et ta oli asunud riigivastasele tegevusele, ja selle sulgumise on Riigikogu poliitiliselt mitmel korral heaks kiitnud ja mitte minu vastu, vaid minister Rõuk'i vastu. Mäletavasti oli härra minister Rõuk'i ajal arupärimine selles asjas, ja minister Rõuk kaitseb minu endisi seisukohti. (O. Gustavson, stp: Aga mitme ühisuse suhtes on otsus tagasi võetud?) Nende ühisuste suhtes, kes on palunud, ja nende suhtes, kes on kaebuse korras edasi läinud. Näiteks Tartus on rida ühinguid pööranud minu poole palvega, et nende asi uuesti läbi vaadataks, ja mina olen nende asjad uuesti läbi vaadanud administratsiooni kaebe korras. (Vahelhüüe A. Jõeäär'i, stp poolt.) Mitte igaks juhtumiseks ei pandud neid kinni, vaid nende kinnipänemine sündis tõendavate materjaalide põhjal, sest kogu see organisatsioon oli riigivastaseks laviiniks kujunenud. Ma ütlen, Riigikogus on ikka neil puhkudel liht ülemineku-vormel läbi läinud, seda rohkem, et tagantjärele pärast 1. detsembrist on kommunistid ise nende organisatsioonide sulgumise meie seisukohalt õigeks pidanud. Võtame materjaalid, mis Peeterburis Eesti kommunistide poolt on avaldatud, siis näeme, et ka nemad tunnistavad, et Eesti võimud on oma seisukohalt selle sammu õieti astunud, sellepärast et neis organisatsioonides peitub kommunistide peatugi. Kui need organisatsioonid oleksid täiel ulatusel 1. detsembril väljaastumise puhul töötanud, siis oleks see jõud palju kõvem olnud. Aga et need ühingud üle maa likvideeritud olid, siis sellega vähemalt olid nende tegutsemise välispidised võimalused ära võetud.

E. Jonas (stp): Härra siseminister on varemalt eriti rõhutanud valitsuse autoriteedi kõrgel hoidmise vajadust. Aga mind huvitab, kuidas seda valitsuse autoriteeti kõrgel hoida? Kas mitte üksi korrekthe tegevuse abil?

Aga on siis sarnane siseministri samm korrekthe, kui ta mingisuguse kongressi või keskorganisatsiooni riigivaenuliku tegevuse pärast hakkab sulguma kohalike ühisusi, küsimata sellest, missugusel seisukohal nad asuvad. Vaadake, härra Einbund, mina pean ütleva, et juba see asjaolu, et minister ise pärast on sunnitud olnud paljudele varem sulutud ühiste tegevuse jätkamise võimaldama, juba see asjaolu näitab, et ühingute tegevuse lõpetamise samm oli mõtlematult ette võetud. Mis puutub Rannu maatöölise ühingusse, siis kahtlust siin ei ole, et see ühisus kunagi ei ole kommunistide kasuks agitatsiooni teinud. Seda näitab ka see asjaolu, et kohalik jaoskonnaülem, saades kätte sulgumise korralduse, ei teinud siiski järeldusi sellest, vaid sõitis kohapeale, kuulas inimesed üle, vaatas raamatud läbi ja ei sõandanud siiski sulguda ühisust, kelle kohta ei olnud absoluut mingid süüditõendavaid materjaale. Sellepärast tuligi, et kuna suure osa ühingute tegevus lõpetati, jäi Rannu maatöölise seltsi tegevus vabaks kunni 19. oktoobri 1925. a. Nüüd ütleb härra siseminister, et mispärast siis ei ole Rannu maatöölise ühisus tema poole pööranud palvega, nagu teised ühisused seda olla teinud. Seda ma muidugi täpselt ei tea, aga arvatavasti sündis see sellepärast, et kuna teised ühisused suluti ühes üldliiduga 1924. a., järgnes Rannu ühisuse sulgumine alles läinud aastal, kuna juba maksis riigikorra kaitseseadus, mis piiramata võimu siseministrile annab. (Siseminister K. Einbund: See ei olnud 1924. aastal, vaid läinud aastal.) Võib olla, aga ma tean, et härra Rõuk andis mitmele Tartu ühisusele luba tegevuse jätkamiseks. (Siseminister K. Einbund: Ei, mina andsin!) Võib olla ka Teie.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes pean ütleva, et siseministri seletus meid ei saa rahuldada, ja sellepärast teen ettepaneku, vastu võtta järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates valitsuse vastuse arupärimise peale Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta, tunnustab selle mitterahuldavaks, nõuab Rannu maatöölise seltsi sulgumise määruse äramuutmist, ja läheb päevakorras edasi.“

Juhataja **M. Juhkam:** Asun ülemineku-vormelite hääletamisele. Kõige enne tuleb hääletamisele rkl. Jonas'e ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Ülemineku-vormeli poolt on 16 häält, vastu 36 häält, seega tagasi lükatud.

Panen hääletamisele rkl. M. Martinson'i ülemineku-vormeli. (Hääletatakse.) Ülemineku-vormeli poolt on 34 häält, vastu 11 häält, seega vastu võetud.

Kuna Riigikogu on töötanud üle kahe tunni, kuulutan 15-minutilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.20 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Juhkam.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar.**

18. Riikliku Riikliku maataga-
maatagavara vara loomiseks vöö-
loomiseks vöö-randatud maade eest
randatud maade tasumaksimise seaduse
eest tasumaks- komisjoni aruandja
mise seadus — A. Anderkopp: Aus-
I lugemisel. tatud Riigikogu liikmed!

Maaseadusega, mille meie Asutava Kogu ajal 1919. a. vastu võtsime, jätsime küsimuse otsustamise, kas meie võõrandatud maade eest tasu maksame ja kui maksame, siis palju meie maksame, vastava eriseaduse lahendada. Selle nõudmise täitmiseks on Riigikogule esitatud kolm seaduseelnõu — üks sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt 14. mail 1924. a., teine Vabariigi Valitsuse poolt 12. oktoobril 1925. a. ja kolmas Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma liikmete C. Schilling'i ja V. Hasselblatt'i poolt 26. oktoobril 1925. a. Ei ole eriti uutes riikides, kes pärast ilmasõda või ilmasõja keerus tekkinud, ühtki, kes oma juures ei oleks maareformi läbi viinud, ning ei ole sealjuures ühtki riiki, kes senniajani ei oleks selle tasu kohta oma otsuse andnud. Seega on õieti Eesti riik ainuke, kes selle küsimuse lahendamise eesinenud ei ole. Kui minul on on täna vastava erikomisjoni nimel Riigikogule esitada vastavat seaduseelnõu I lugemisel vastuvõtmiseks, siis on see tunnistuseks, et samm, mille Eesti riik kuue ja poole aasta jooksul oleks pidanud tegema, nüüd ometi tehakse. Arvesse võttes seda lühikest aega, mis käesoleval Riigikogul veel töötada jääb, ning arvesse võttes seda, et vastav erikomisjon seda küsimust on arutanud ja kaalunud nii palju, kui ta seda tarvilikuks on pidanud küsimuse põhjalikuks selgitamiseks, ei oleks vast otstarbekohane siin pikema seletusega esile tulla, kuid selle peale vaatamata ei talitaks ma õieti, kui ma lühidalt ei näitaks ära neid aluseid, millele käesolev seaduseelnõu põhjeneb. Meie tasumaksimise

seaduseelnõu ei ole niisugune eelnõu, mis lahku võiks minna nende maade seadustest, kus see küsimus juba otsustatud on. Siin ei ole kasutada liigne ringi vaadata, missugusele kokkuvõttele teised maad selles küsimuses on jõudnud. Minu ülesanne oleks ka praegusel juhtumisel lühidalt kokku võtta neid põhimõtteid teistes riikides, kus võõrandatud maade eest tasusaamise küsimus otsustamisele on tulnud, läbi viidud ja maksmata pandud. Need põhimõtted võiksin ma kui komisjoni aruandja võtta kokku järgmise kolme üldseisukohaga. See on kõigepealt see, et iga maa, kus võõrandatud maade eest tasusaamise küsimus otsustamisele on tulnud, mööda ei ole saanud ühest, ja see on: kui palju ta majanduslikud olud lubavad tasumaksimisele tähelepanu pöörata, palju ta rahva ja riigi majanduslik jõud jõuab ja suudab raha riigikassast kas otsekohe või mõnesugusel teisel välja anda. Kõik need riigid, kes enda juures tasuküsimuse on otsustanud, on pidanud ütleva, et nad ei saa seda põhimõtet, kui palju riik ja rahvas maksta jõuab, tähele panemata jätta ja võtta seda küsimust kui sarnast, mis seisab väljaspool riigi majanduslikku võimet.

Teine seisukoht, mis iseenesest sellest esimesest järgneb, oleks loomulik ja seisaks selles, et ükski riik ei ole võimalikuks pidanud võõrandatud maade eest, arvesse võttes kõiksuguseid kõrvalkulusid, rahva üldist maksuvõimet ja teisi tegureid, maksta turuhinda, mida maa eest võidaks saada müügil, kui niisugune müük suurmaapidamiste kohta üldse võimalik oleks, mida aga praegu olla ei saa, sest et need suurmaapidamised suuremalt osalt kõik võõrandatud on.

Ühes sellega, jällegi välja minnes eelmisest põhimõttest, see on rahva ja riigi majanduslikust kandejõust, jõuame kolmanda põhimõtte juurde, mis samuti kindlana püsiv on kõigis riikides, nimelt see, et igal riigil majanduslik võime ei ole lubanud seda, et riik oleks võinud otsekohe need tasusummad, mis ta õiglaselt on pidanud maksta, ära õiendada. Vaid iga riik on alguses ära maksanud kas teatud osa, või ei ole seda teinud, ja ülejäänud osa jätanud maksta aastate jooksul, kusjuures nendele endistele võõrandatud maade omanikkudele on välja antud pantkirjad kindlustuseks, mille kustutamise kord on üksikutele juhtumistele otsekohe ära tähendatud tasuseaduses, teistel juhtumistele jälle jäetud vastavate eriseaduste või erimääruste ülesandeks. Viimast teed on käinud ka meie vastav seaduseelnõu.

Kui meie sellelt seisukohalt välja minnes endale küsimise üles seaksime, missugused põhimõtted meil Eesti rahva juures maksavad peaksid olema, siis oleks vastus võrdlemisi

lihtne ja lakooniline. Kui jõukamad ja suuremad rahvad arvamisel on olnud, et nad ei ole suutnud teist teed käia kui nende kolme põhimõtte järele, millest ma praegu kõnelesin, siis on arusaadav, et Eesti rahvas ka enda juures teisi põhimõtteid ei suuda maksta panna, ja küsimus sellepärast on rajatud neile kolmele lähtekohale, millest ma praegu kõnelesin.

Huvituseta ei ole Riigikogu liikmetele selles juures küsimus, kes õieti selle koorma, mis käesolev seadus meie riigile ja rahvale peale paneb, tegelikult enda kanda võtab, kelle õlgadele ta täitmine langeb. Vist ei saa siin jällegi kahte vastust olla ja tuleb jääda selle seisukoha juurde, mille juurde Vabariigi Valitsus ja samuti ka komisjon oma suures enamuses seisma on jäänud. See on nimelt, et võõrandatud maade eest tasumaksimise koorem ei tohi olla kõigi kodanikkude kanda. Meie maareform on suur ja lai, sotsiaalne ja ühes sellega majanduslik ning poliitiline reform, kuid see ei tähenda kaugeltki mitte, et iga kodanik, kelle maksuviime on tihti väga väike, peaks koormatuti selle reformi lahendamisel enda kanda võtma. Sellepärast on käesolev seaduseelnõu rajatud nõnda, et need summad, mis käesoleva seaduse alusel väljamaksmisele tulevad endistele mõisaomanikkudele, ei lange eelarve korras kõigi kodanikkude peale, vaid tulevad tasumisele nendest erilistest kapitalidest, mis riik saab olgu võõrandatud maade müümise või teisel teel realiseerimise või kasutamise eest, olgu riigi enda või samuti teiste ettevõtete käest, kelle kätte riik need võõrandatud maad kasutamiseks on andnud. Teiste sõnadega, käesolev seadus on põhimõtte üles seadnud, et tasumaksimise kulud kannavad need, kes maa-uenduse läbi on teatud kasu saanud sellega, et maa nende kasutamisel on, välja arvatud need osad, nagu ma juba tähendasin, mis riik oma kätte on jätnud, ja mille tuludest loomulikult siis osa peab pandama sellesse kapitali, kust tasumaksimine sündima peab. Nende põhimõtete seisukohalt välja minnes olen mina lühidalt katsunud kokku võtta seda kondikava, mille peale käesolev seaduseelnõu ehitatud on, et ühes sellega ära näidata neid üksikuid aluseid ja põhimõtteid, mille alusel tahetakse tasuküsimust lahendada hakata. Loomulikult seisib komisjon küsimuse ees: kui meie maa eest tasu tahame maksta, siis peame leidma selle aluse, mille peal meie tasumaksimist tahame ette võtta. Missugune see alus olema peaks, selle kohta andis komisjoni lühikese ja kindla vastuse: meil ei ole uut maadehindamist võimalik ette võtta, ja ka mitte tarvis, sellepärast et sennised hindamised küllaldased on selleks, et praegu meie maa väärtust üldiselt ära määrata. Need hindamised ei ole ka kellegi teise

poolt ette võetud kui endiste maaomanikkude korporatsioonide eneste poolt teaduslikus korras, kusjuures tarvilikud parandused nende poolt pidid ette võetama, sest ei saa ju ette kujutada, et maaomanik ise oma varandust oleks teisiti hinnanud, kui see maa tõesti väärt oli. Peale selle pidi Vene riik selle hindamise järele valvama, kuna see hindamine ühtlasi ka maksustamise aluseks oli, ja riigiaparaadi huvides sellepärast seisma pidi, et see hindamine õiglane on, ja et ükski varandus, mis riigis oma maksukoormatust peab kandma, maksu alt välja ei oleks pääsenud. Sellepärast on ka, austatud Riigikogu liikmed, käesolev seaduseelnõu võõrandatud maade hindamise aluseks võtnud need hindamised, mis mõisnikkude maapäeval on otsustatud läbi viia üldiste seaduste alusel või edaspidiste korralduste alusel, milleks mõisnikkude maapäevale õigus kätte oli antud.

Ära määrates maa tulukust kerkis komisjonis üles küsimus, missuguse põllumajandusliku protsendi võtab ta tulukuse äramääramisel arvesse, et kätte saada maa väärtust, mis vastama peab neile põhimõtetele, mida maa tulukuse hindamise juures mõisnikkude omad asutused arvesse on võtnud. Komisjon tuli siin pärast pikki kaalumisi ja põhjalikke läbirääkimisi järgmiste mõtete juurde: meil on endised suurmaaomanikkude koondused, just põllumajanduslikud koondused selle kohta vastused andnud, missugune see üldine protsent on. Mitte ükski meie Liivimaa krediitkassa, kes on laenu andnud just nende võõrandatud varanduste peale, vaid ka eriasjatundjad ja võõrandatud varanduste endised omanikud on arvamisest avaldanud, et meil keskmine protsent põllumajanduses on umbes 2,66. Komisjon leidis, et tal ei ole põhjust seda protsenti muuta ja ei ole ka põhjust seda protsenti revideerima hakata. Seaduseelnõus, mis mul komisjoni nimel on au Riigikogule esitada, on ka vastavalt see protsent, mis omal ajal meil Eestis tarvitusel on olnud, sisse võetud. Selle protsendi alusel on siis tulukust kapitaliseeritud, ja sellega hakkab seadus maa väärtust, mis loomulikult vastama peab tulukuse hindamisele ja sellele protsendile, mis meil tarvitusel on olnud, hindama, ja sellega peame saama õiglase aluse, mis meil maaväärtuse hindamiseks tarvilik on. Käesolev seaduseelnõu ei lahenda lõpulikult ingrosseeritud obligatsioonide ja võlgade tasumise korda, kuna seda kompleksi küsimusi, mis ingrosseeritud võlgade või pantkirjade tasumisega seotud, eelnõus lahendada hakata otstarbekohane ei oleks. Küll on ära tähendatud aga alused nende tasumiseks ja need on järgmised. Võlad arvatakse maha maaüksuste väärtusest alusel, mis maksev nende hindami-

sel. Kui meil üldine maaväärtus on võetud Vene kuldrublades, siis arvatakse võlad maha, iseenesest mõista, ka Vene kuldrublades. Niisugune mahaarvamine on kõigepealt endiste mõisaomanikkude ja Saksa-Balti rühma esitajate poolt väga teravaid vastuvaidlemisi esile kutsunud, sealtpoolt ei laskvat niisugune mahaarvamine ennast kaitsta. Komisjon, austatud Riigikogu liikmed, on arvamisel, et kui meil on üksikuid majapidamisi, kus võlakooramatuse on olnud suurem, kui maaväärtus iseenesest on, ja niisuguseid majapidamisi on meil olemas, siis riik ei saa asuda sellele teele, et ta maaväärtuse hindab kullas, aga võlad võtab maha praeguses paberrahas ja kingib seega vähe maaomanikkudele, kes olid osanud oma maa peale teha võlga suuremal määral, kui maa väärt oli. Riik ei hakka selle maa eest nüüd kõrva maksuma. Komisjon ei saa varjata seda tähtsat silmapilku või motiivi, mis käesoleval juhtumisel hindamisele peab tulema. Kui komisjon aluseks võtab hindamisel kuldrubla ja mahaarvamisel mitte enam kuldrubla, siis oleksime andnud meie võrdlemisi suured summad endiste maaomanikkudele, mille peale neil õigust ei ole. Teiste sõnadega, komisjon pidi küsima, kas vahekasu, mida üksikud inimesed saavad selle tagajärjel, et rahakurss meie kodumaal langenud on, läheb üksikute inimeste tasku või langeb see inflatsiooni kasu üldsuse kasuks. Kõik maad, kes senni oma tasuküsimust korraldanud, on seisukohale asunud, et kasu, mis inflatsiooni teel saadakse, ei läheks üksikute kätte, vaid kutsutakse selleks teed leida, et see läheks üldsuse kasuks, sellepärast et raha langemisega terve rahvas väga suuri ohvreid on pidanud kandma.

Kõigist sellest välja minnes tuli komisjon seisukohale, et ta võlgade mahaarvamisel teist teed käia ei saa kui seda, mis seaduseelnõus ette nähtud. See tähendab, tähendan veel kord kokkuvõttes: ei saa soodustada neid inimesi, kes on osanud maa peale rohkem võlgu teha, kui maa väärt oli. Riik ei või maksta neile seda kasu, mida nad enda vaeva läbi ei ole saanud, vaid mis puht-tehniliselt selle läbi on sündinud, et riik oma rahaüksuse on pidanud allapoole laskma, kui ta tegelik väärtus oli.

Maade lõpuliku väärtuse summat, mille riik enda kanda võtab kindlal alusel, on komisjon kasvatanud koefitsiendiga 20, et kätte saada seda maa väärtust, mida riik võimalikuks peab praegustes oludes senniste maaomanikkudele maksta. Mispärast niisugune koefitsient, aga mitte teine? See on koefitsient, mis vastab umbes nendele maahinna normidele, mis maksvad olid silmapilgul, kui maaseadusega meil mõisaid võõrandati, või teiste sõnadega — maade riigi kätte võtmise silmapilgul.

Loomulikult tekib siin küsimus, kas komisjon on õiglaselt talitanud või mitte, ja mispärast — küsib kodanik — on komisjon võtnud kasvatajaks selle koefitsiendi, mis oli sel ajal, kui maad võõrandati, aga mitte selle koefitsiendi, mis aluseks on praegu, kus riik väljamaksmisele asub? Komisjon on käinud sama rada, mida käinud teised riigid, kes tasuküsimuse on otsustanud. Ka seal näeme meie, et tasumaksmise juures on talitatud selleaegse koefitsiendi alusel, mil maa võõrandati. Alati ja igalpool on maksuma pandud põhimõte, et ümberarvamise aluseks võetakse silmapilk, mil varandus ühest käest teistesse kättesse on üle läinud.

Sisuliselt peale selle motiivi peab õiglaseks tunnistama ka teise motiivi, nimelt selle, et kui meie seisukohale oleme asunud, et kasu, mis üksikud maaomanikud on saanud inflatsiooni ja raha langemise teel, ei läheks üksikute inimeste tasku, vaid kõigile nendele, kes üldiselt selle all kannatanud on, siis on loomulik, et käesoleval juhtumisel koefitsiendiks mingisugune teine arv olla ei võinud, kui see koefitsient, mis oli sel ajal, kui varandus ühede kätest teistesse üle läks, mis oli siis, kui Asutav Kogu maaseaduse vastu võttis, ja mis üldiste andmete järgi 20-le vastab. Kui sel teel kasvatades koefitsiendiga seda ülejäänud summat, mis jääb väärtuse ja võlgadesumma vahe, kätte saadi maaväärtus niisugusel kujul, nagu riik selle enda kanda võtab, tuli komisjonil ära määrata tasumise alused ja kord. Kõigepealt on komisjon täiesti õiglasele ja põhjendatud seisukohale asunud, et maade eest, mis vähemad, tuleb maksta seda tasu alustel, mis üldiste korraldustega maksuma pandud, kuna aga seal, kus maatükid võrdlemisi suured, maaomanikud riigi vastu suuremaid kohustusi peavad kandma. See põhimõte on ka mitmes teises riigis tasumaksmise juures, kus riik rehkendama peab majanduslikkude võimalustega, arvesse võetud. Sellest seisukohast on ka komisjon põhimõtte sisse võtnud, et vähemate mõisate eest makstakse tasu, nagu see ette nähtud üldiselt korras, millest mina praegu kõnelesin. Mida suuremaks maatükid aga lähevad, seda suuremaid mahaarvamisi tehakse progressiivselt maa suuruse järgi, et sellega kätte saada seda harilikku maksustamise juures valitsevat põhimõtet ja teiselt poolt, et seaduse poolt määratavaid üldsummasid, mis tasumaksmiseks välja läheksid, kooskõlasse viia nende maksuvõimalustega, mis meie riigil eriti praegustes oludes võimalik on välja anda.

Edasi kerkib selle küsimuse kõrval üles üksikute maaliikide tasuta võõrandamise küsimus. Selle alla kuulub terve rida ja mitu liiki maaüksusi. See selgub lähemalt käesoleva seaduse § 2. redaktsiooni järgi, ja sellepärast

oleks mul liigne lähemalt nende kategooriate juurde pikemalt peatama jääda, seda rohkem, nagu ma tähendasin, et need üksikud motiivid seletuskirjas toodud on. Üks küsimus aga, mille juures mina käesoleval juhtumisel peatun, on käesoleva sama — 2. — paragrahvi punkt d, mis kõneleb neist maadest, mis tasuta võõrandatakse nendelt isikutelt, kes riigivastases tegevuses aktiivselt tegevad olnud. Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed näevad, on selle küsimuse otsustamine antud ühe erilise aparadi kätte, kus lõpulikuks otsustajaks on kohtuminister. Nii mõneltki poolt, eriti aga Balti-Saksa rühma poolt, on küsimus üles seatud: kas meie sellega vildakule teele ei ole asunud ja kas ei oleks otstarbekohasem seda küsimust, kes riigiäraandja ja kellelt tuleb tasuta maa võõrandada, kohtu lahendada anda. Meie, austatud Riigikogu liikmed, komisjonis seda küsimust kaaludes tulime ühele ja samale otsusele, et selle küsimuse kohtu kätte lahendada andmine võimalik ei ole. See ei ole võimalik kõigepealt sellepärast, et meil on terve rida endisi mõisaomanikke, kes praegu kodumaal ei viibi ja keda praeguse kohtupidamise korra järgi ei ole võimalik kätte saada. See tähendab seda, et kohus ei saa otsust anda, kas need inimesed on süüdi või mitte. Kuna meil endistel aegadel pole selle küsimuse selgitamise alal, kas need inimesed riigivastases tegevuses süüdi või mitte, tegutsenud mitte üks ametala, vaid seda küsimust on käsitatud mitmel ja mitmel pool, sellega on tegemist teinud välisministereium, põllutööministeerium, kohtuministeerium, samuti omal ajal, sõjavägede ülemjuhataja aegus, ka sõjaministeerium, siis on loomulik, et kõigi nende asutuste arvamise ärakuulamiseks on konstrueeritud see otsustav asutus nõnda, et siin üksikute ministeeriumide juhud oma arvamised selle kohta annavad, ja kohtuminister, kui kindralprokuröör, annab lõpuotsuse; kas teatud isikud kuuluvad nende liiki, kellele maa tasuta võõrandamisele tuleb, või mitte. Loomulik, et ka siin teatav garantii on antud sel teel, et võimalik on nende otsuste peale edasi kaevata administratiiv-kohtu korras kõrgematele kohtuasutustele — Riigikohtule.

Edasi. Kui on ära määratud üldine tasu alus nende maade kohta, mis pärast tasuta võõrandamist endistelt mõisaomanikkudelt väljamaksmisele kuuluvad, ja lahendada tuleb see, kuidas ülejäänud tasu endistele mõisaomanikkudele väljamaksmisele tuleb, siis on komisjon siin peatama jäänud järgmise korra juurde. Nagu juba tähendasin, ei saa meie riik mööda minna sellest põhimõttest, mis teised riigid eeskujuks on seadnud ja nimelt, et meie ei suuda otsekohe, ega ka lähema aja jooksul seda tasu korraga

välja maksta. Sellepärast on komisjon põhimõtte vastu võtnud, et tasusumma kindlustamiseks annab riik välja pantkirjad, kusjuures need pantkirjad tasutakse 60 aasta jooksul ühes protsentidega, alates võõrandamise momendist. Sealjuures jäetakse aga Vabariigi Valitsusele õigus pantkirju ka enne tähtaega välja lunastada, kui tal selleks võimalus on. Ühes sellega kerkib paratamatult üles uus küsimus pantkirjade pealt maksetava protsendi kohta. See on jällegi eriti Balti-Saksa rühma poolt üles tõstetud. Komisjon on arvamisel, et kui meie oleme pantkirjad välja andnud, siis protsendiks nende pealt peab olema loomulik põllumajanduslik protsent, millest jutt oli maa väärtuse hindamisel, ja see oleks 2,66. Selle protsendi juures on Balti-Saksa rühm küll etteheiteid teinud, et see õige ei olevat. Pean aga tähendama, et ka mujal maades ei ole niisuguste pantkirjade pealt maksetud kommerts-panga protsente, vaid niisuguseid, mis makstud alati kapitaali pealt, mis maaga seotud olnud. Balti-Saksa rühm põhjendab oma seisukohta sellega, et siis võimalust ei ole endistel mõisaomanikkudel neid pantkirju realiseerida. See ei ole aga nõnda. Kuna Vabariigi Valitsusele on võimalus jäetud neid pantkirju varem realiseerida, siis on ka endistele mõisaomanikkudele õigus jäetud neid pantkirju varem rahaks muuta. Selleks on juba seadusega võimalused loodud. Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed teavad, tuleb meil lähemal ajal teostamisele maa põlise tarvitamise seadus, milles on ära nähtud kohustused, mis asunikkupeale pandud selle maa eest, mis nad riigi käest saanud. Komisjon on vastu võtnud määruse, et asunikud või ühe sõnaga ka teistel, kes riigi tagavarast maad saanud, on õigus maa tasu riigile nende pantkirjade näol tasuda. See on teatavaks kindlustuseks või pandiks, et käesolevad pantkirjad teatud ulatuses turgu leiavad ja realiseeritud võivad saada.

Mis puutub lõpuliku tasu äramääramisesse iga võõrandatud üksuse kohta, siis on selleks loodud erilised komisjonid igasse maakonda, kusjuures üldise lõpuotsuse tegijaks on pandud peakomisjon, mille koosseis ka seaduses ette nähtud on. Loomulik on, et niisuguste komisjonide tegevusest peavad osa võtma ühelt poolt riigi kui ka riigikontrolli esitajad, ja teiselt poolt need, kelle tasumaksmise küsimus otsustamise alla tuleb ja kes oma seletused võivad kuuldavale tuua, kui seda tarvilikuks peetakse. Seadusega ei ole otsekohe ära määratud kõik tema elluviimise peensused, vaid on sisse võetud üldine määrus, et Vabariigi Valitsusel on õigus käesoleva seaduse täitmiseks välja anda täiendavaid määrusi. Loomulik on, et nendes määrustes peab olema ära tähendatud

kommisjonide asjaajamise kord, kui ka see, kuidas komisjon tarvilikuks ja võimalikuks peab ära kuulata endisi mõisaomanikke või nende esitajaid, et siis võimalik oleks otsust teha, mille ühekülgse kohta etteheiteid olla ei võiks. Loomulikult on ka käesolevas seaduseelnõus ette nähtud kindlustused, et sel juhtumisel, kui asjasthuvitatud pooled leiavad, et komisjoni otsus õiglane pole, neil võimalus on komisjoni otsuste peale kaebust tõsta administratiiv-kohtu korras meie kõrgemates kohtuasutustes.

Need on, austatud Riigikogu liikmed, lühidalt kokkuvõetult need üldised põhimõtted, mida komisjon tarvilikuks peab, mida komisjon on põhjalikult kaalunud ja mida seadusesse on katsutud sisse võtta. Arvesse võttes, et Eesti riik ei ole ainukene, kus tasumaksimise küsimus päevakorrale kerkinud, ja et teiselt poolt Lätimaa, kus veebruarikuus küsimus otsustati, on teistsugusele teele asunud selles mõttes, et tema väljaspoole kodumaad on andnud lubadused tasumaksimise küsimuse ülesvõtmise kohta, ei saanud komisjon oma enamuses teistsugusele seisukohale asuda kui esitada käesolev seaduseelnõu. Eesti riik ei saa ainukene saarekene olla, kus hoopis teised põhimõtted maksvad on, vaid Eesti riik peab maksvaks tunnistama need põhimõtted, mis ka teistes kultuurriikides maksvad on.

Kõike seda arvesse võttes on minul au Riigikogu liikmetele ette panna, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Põllutööminister **H. Laretei**: Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Maaküsimus on meil, eestlastel, alati raske olnud, sest eestlase hingeelu on oma juured sügavale maasse puurinud.

Meie esivanematelt võeti maa ära kombel, mis tolleaegsele ja seda enam meieaegsele õiglustundele väga valus oli, ja mida meie aastasadade jooksul unustada ei ole suutnud.

Meil enestel tuli rasket võitlust pidada, et kätte võita õigust enesele jälle maad saada.

Praegu seisame meie küsimuse ees, kuidas lahendada 1919. a. riigi kätte võetud maade eest tasumaksimist.

Sellejuures on üles kerkinud küsimuse põhimõtteline külg: kas tahame meie asuda seisukohale ja astuda sammu, mis kultuurrahvaste seas praegu maksvale õiglustundele raske hoobi annab ja üldist hukkamõistmist leiab rahvaste ja riikide peres, või tahame rajada oma sammud nii, et meile ei võidaks teha neid etteheiteid, mida meie rahvas on kibedusega pidanud tegema neile, kes 700 aastat tagasi meie esiisade õiglustunnet on jalge alla tallanud.

Vabariigi Valitsus on asunud seisukohale, et kuna meie oleme iseseisva riigina asunud elama teiste Lääne-Euroopa riikide peresse, ja tahame nendega tihedaid majanduslikke ja kultuurilisi sidemeid pidada, kuna meie tahame oma sisemist elu korraldada õiguse ja õigluse põhimõtete järgi, siis peame meie omama ka nende riikide ja rahvaste seas valitsevad põhimõtted ja õiglusmõisted. Liig palju põlvi on sündinud ja surnud 700 aasta jooksul, liig sagedasti on muudetud seadusi, mille järele meie mail on tulnud elada, et meie veel võiksime kohut mõista järeltulevatele põlvedele, et meie võiksime veel tabada õigust neis seadusandluse läbi mitu korda muudetud olukordades.

Neist kaalutlustest kantud on Riigikogule esitatud seaduseelnõu, mis on maksvaks tunnistanud tasumaksimise põhimõtte.

Sellest järgneb küsimus, kui suur see tasu peab olema? Peab see olema praegusaegne turuhind, või hind, milles on arvesse võetud maa reaalne väärtus, meie rahva kandejõud ja need kulud, mis maade ümberkorraldamine on nõudnud. Valitsus ja Riigikogu komisjon on aluseks võtnud viimase seisukoha. Meil ei ole praegu suurmajapidamise turuhinda ja ei ole ka aluseid selle väljaarvamiseks, ja sellepärast on seaduseelnõus aluseks võetud maa reaalne väärtus kullas ja võõrandamisega kulla kursihind. Ei ole kahtlust, et see hind ei oleks olnud madalam tolleaegsest turuhinnast, kui see sel ajal oleks olnud. Ei ole see ka vastukäiv neile põhimõtetele, mis teistes Euroopa riikides sel alal maksma on pandud.

Vabariigi Valitsus ja Riigikogu komisjon on pidanud seisukohta võtma ka nende isikute kohta, kes meie iseseisvuse vastu aktiivselt on töötanud ja mõlemad on seisukohale asunud, et need ei ole õigustatud tasu saama maade eest, mis meie iseseisvuse võitluse jõupingutuste tagajärjel nende vastutöötamisel kätte on võidetud.

Need on üldjoontes põhimõtted, mis käesoleva seaduseelnõu aluseks on võetud, ja mina julgen lootust avaldada, et Riigikogu nad omaks tunnistab, kuna nad on kooskõlas praegusaja rahvaste seas maksvate õiglusmõistetega ja meie riigi kandejõuga.

C. Schilling (sks): Meine Herren! Ich möchte vor allem im Namen meiner Fraktion konstatieren, dass wir aus der Vorlage nur einem Gedanken werden zustimmen können, nämlich den rein prinzipiellen juristisch-rechtlichen: dass jede Enteignung entsprechend entschädigt werden muss. Diese Selbstverständlichkeit liegt im Sinne des Grundgesetzes und wird wahrscheinlich auch von der Majo-

rität der Versammlung im Prinzip nicht verneint, weil der Staat doch ein Rechtsstaat sein soll. Weiter aber muss ich feststellen, dass das Projekt, wie es, trotz und nur unter unserem Widerspruche durch die Kommission getrieben und jetzt hier eilig eingebracht vorliegt, vom Rechtsstandpunkte sowohl wie auch von realen Erwägungen ausgehend für uns, als Entschädigungsgesetz eigentlich ebenso ganz indiskutabel ist, wie die Form der stattgehabten Enteignung und das bestehende Landgesetz. Der Protest gegen diese Eingriffe in unsere Besitz- und Lebens-Rechte, der damals in der Constituante von der Fraktion im Namen des heimatl. Deutschtumes abgegeben wurde besteht eben unverändert, ich meine, er erhebt sich noch umso begründeter, als inzwischen alle unsere Versuche Ihnen zur Überbrückung dieser Kluft entgegenzukommen restlos und entschieden von Ihnen selbst abgewiesen worden sind. Uns trifft dabei keine Schuld, sie liegt bei Ihnen. Wenn ich nur hier dennoch das Wort ergreife und diese vorgelegten Paragrafe einer Behandlung würdige, so geschieht es eigentlich blos um noch einmal das zusammenzufassen, womit im Verlauf der Kommissionsverhandlungen die einseitige Absichtlichkeit der Novelle — jetzt auch noch der Motivenbericht — von uns dargelegt worden ist.

Ich muss da ausgehen von der Frage, inwieweit das Landgesetz in dem Ausmasse, wie es in das private und staatliche Leben eingriff, eine Notwendigkeit war. Denn das schwebende Entschädigungsproblem ist die Folge dieses ersten Schrittes. Sie können nicht verheimlichen und es bei allen von Ihnen angewandten Mitteln dennoch nicht ableugnen, dass hier, im Unterschiede zu allen anderen Agrarumwälzungen westlich der Räterepublik, die Massnahmen von ganz exorbitanter radikaler Härte waren: es wurde dem Gutsbesitzer eben alles fortgenommen, bis auf sein Mobiliar und sein städtisches Eigentum. Von rechtswegen des estl. Landgesetzes ist der Gutsbesitzer auch von Haus und Hof vertrieben. Wo er noch unter eigenem Dache sich befindet, darf er es, geduldet oder behindert, als Pächter, als Mieter, des ihm kostenlos fortgenommenen eigenen Besitzes. Seine Arbeit ist ihm genommen, vernichtet worden, Rechte auf sein Land hat er nach Ihrer Auffassung nicht, blos dieselben Ansprüche darf er geltend machen, wie sie solche jedem beliebigen Bürger zugesprochen haben, dem fremdes Eigentum preisgegeben wurde. Lagen Gründe zu solchem Gewaltakte vor? Sie berufen sich auf die Revolution als plastischen Beweis solcher Gründe und kommen mit dem Schlagworte der 700 Jahre und dem nationalen

Bewusstsein. Ja, meine Herren, mit dem Citieren der Vergangenheit stempeln Sie dann entweder den Enteignungsakt zu einem ausgesprochenen Schritt gegen die andersvölkische Minorität oder sie sind unhistorisch und schälen aus diesem Heimatskampfe gegen das Slaventum dem Sie Ihre nationale Integrität schliesslich verdanken, nur negative Begleiterscheinungen aus Zeitläuften heraus, die im Zeichen wilden Kampfes stehend nicht anders als oft hart oder roh gewesen sein mögen. Die Revolution hatte ihren wirklichen Grund nicht in unseren agraren Verhältnissen, sie war nicht heimatlichen Ursprunges; auf dem Lande jedenfalls nicht, sie war ein... (M. Martna, stp: Sie irren sich sehr!) ...von jenseits der Grenze übertragener Klassenkampf, unter dem wir, die wir Klasse und Nationalunterschied besonders darstellten, in erster Linie litten. Sie rufen mir zu, dass ich mich irre... (M. Martna, stp: Ganz entschieden!) Ich weiss, wo der Irrtum liegt, er liegt darin, dass sie die Ausläufe der Revolution wollen auf das Land verlegen... (M. Martna, stp: Aga ma tahaksin Teile meelde tuletada, et 30—40 aastat tagasi, kui Vändra Tõnisson ühe laulukese kirjutas, mis kuidagi viisi seda asja käsitas, kuidas siis Teie seisuste vennad selle peale reageerisid. See on üksainukene väike näide sellest.) Herr Martna, das hätten Sie ja alles in der Replik sagen können; eben haben Sie, glaube ich, nicht das Wort. Ich komme auf das Thema zurück, das ich habe verlassen müssen. Ich bin der Überzeugung, dass die Revolution nicht dort entstanden ist, wo wir am schutzlosesten waren. Ich kann von unserem Landvolke sagen, dass wir von dem Landvolke in unserem Besitze nicht gestört worden sind. Die Behauptung vom Volkswillen des estnischen Landvolkes dem Gutsbesitzer alles zu nehmen und ihn obdachlos zu machen, diese Behauptung stelle ich zur Ehre unseres Landvolkes in Abrede. Das Verhältniss zwischen dem deutschen Gutsbesitzer und der Landbevölkerung, ist auch in den schlimmsten Zeiten unserer Schutzlosigkeit gegen städtische Banden und Agitation ein solches gewesen, dass an Stelle revolutionärer Vergewaltigungen mit vernünftiger agrarer Reform hätte geholfen werden können. Denn wenn man unsere agraren Verhältnisse ruhig überschaut, so waren sie nicht nur relativ im Vergleich zu den jetzt bestehenden Randstaaten gesunde, sondern sie waren es an und für sich in ihrer organischen Entwicklung der letzten 50 Jahre geworden. Das Nutzland war zu 75% in Eigentum oder Pacht

von bäuerlichem Kleingrundbesitz; fast alles Bauerland war schon aus Pachtland in Eigentum übergegangen und genoss gesetzlichen Schutz vor Rückkauf. Die ganze Tendenz ging nach Schaffung von mehr Kleinbesitz. Die Gutsbesitzer sind bereit gewesen die Realisierung dieser Tendenz auf gesetzgeberischem Wege zu beschleunigen. Wir haben seinerzeit in der Constituante von uns aus den Antrag gestellt ein Drittel des grossgrundbesitzlichen Kulturlandes zur Parzellierung herzugeben. Sie kennen das Schicksal dieses Antrages: es ist überhaupt nicht zur Beratung genommen worden. Statt dessen wurde alles genommen, also statt agrarer Reform, statt organischer Wege ein Radikalismus ohnegleichen, Wege der Gewalt. Und ich betone es: diese agrare Vergewaltigung hat sich nicht etwa abgespielt im Rausche einer revolutionären Anarchie, sondern systematisch und kalt abgewogen im Verlaufe der ruhigen Zeitläufte, die jenem kurzen Revolutionswinter folgten. Wo dort gegen Recht und andere Güter vergriffen worden wäre oder war, konnte und hätte in diesen Jahren kulturell, organisch, ruhig zurechtgestellt werden können. Statt dessen ist im selben überhitzten, ungesunden — nun sagen wir — Eifer weiterverfahren worden, statt aufzubauen ist weiter abgerissen worden. Das Landgesetz mit allen seinen Ausführungen schlägt seine Wunden nicht überstürzt in turbulenter Zeit, sondern systematisch und bedacht viele ruhige Jahre hindurch. Man entschuldige es daher nicht durch revolutionäre Zufälligkeiten.

Und wozu ist dieses Gesetz, dem die Verpflichtung der Entschädigung, wie eine ewige Schuld folgt, nötig gewesen? Doch wohl nicht nur zur Schaffung von Kleingrundbesitz, womit es so oft begründet wird. Von enteignetem Lande waren ja bereits, wenn ich mich nicht irre, 23% Kleingrundbesitz, jetzt sind blos 28,3% weiter dazu bestimmt, davon blos etwa $\frac{1}{3}$ an Krieger. Die restierenden 48,7%, Wald und Moore, hat der Staat einfach für sich genommen und bewirtschaftet sie gewiss nicht besser, als die Privatwirtschaft. Im Gegenteil.

Die Folgen dieser Umwälzung, die bei unseren klimatischen Verhältnissen mehr wie gewagt ist, liegen ja auch auf der Hand: wirtschaftlich eine Wertvernichtung und ein Rückgang der Erträge. Die Siedelungen verschlingen enorme Unkosten, die immer mehr und mehr werden um die Siedler lebensfähig zu erhalten. Unser Budget beweist das deutlich genug. Dass darunter die Kreditfähigkeit leidet, ist kein Wunder. Ideell greift die Zerstörung des Rechtsbegriffe auf andere Gebiete

über, die Herren Landwirte werden diese Erfahrung am Badstübergesetz jetzt haben.

Wem hat der ganz unbegründete Radikalismus des estl. Landgesetzes genützt? Herrscht Zufriedenheit und Ordnung im Lande unter den neuen Zuständen? Der Siedler ist nicht mal als Staatspensionär zufriedengestellt und der frühere Gutsbesitzer, seines Vermögens entkleidet, sucht sein gutes Recht in der Heimat vergeblich. Er sucht sein Heimatrecht, das ist die Existenzmöglichkeit auf der Scholle, die man ihm nahm, das elementarste Anrecht, das jedes Volkstum erheben muss. Er verlangt, entweder zum Boden zurück, den man anderen gab, oder aber ein Aequivalent um sich diesen Boden zu verschaffen.

Die Staatsgewalt antwortet darauf mit einem Gesetzesvorschlag auf Entschädigung in Geld, — nicht dem Werte des Genommenes entsprechend, auch nicht dem Werte entsprechend, den er selbst dem eingezogenen Objekte nicht absprechen kann, sondern in Rahmen einer Zahlung, von der er glaubt annehmen zu können, dass sie genüge um nach Aussen hin den Schein des Rechten zu wahren. Und dazu wird zu Mitteln gegriffen, die wir aus den Ausführungen der Kommission und hier aus den Motivenberichten kennen gelernt haben. Vom eingezogenen Privatbesitze, der mit seinen 80 Millionen Rbl. Schulden nachgewiesenermassen nur zu $\frac{2}{5}$ belastet war, dessen in die 30 Milliarden Eesti Mark gehenden vorkriegswertlichen, unverschuldeten Geldwert der Staat übernommen hat, mit dessen Hilfe er Staatlichkeit und Selbstständigkeit überhaupt formte, der eben noch trotz unproduktiver Verzinsung einen Kapitalwert von rund 15 Milliarden ausmacht — auf diesen 2,3 Millionen ha eingezogenen Landes, auf dessen Blüte und hohe Kultur wir stolz waren, wird jetzt der Beweis geführt, dass alles das eigentlich so gut wie garnichts wert ist, oder anders, dass dafür, generös, 1 knappe Milliarde, etwa 5 Millionen Rbl. gezahlt werden könne; und das auch nur auf Papier.

Zu diesem Zwecke beruft sich der Motivenbericht auf die löblichen Beispiele anderer Staaten nachkriegszeitlicher Einstellung.

Meine Herren. Erstens ist in keinem dieser Staaten weder das Hausrecht, noch der Inventarbesitz angegriffen worden, auch liegt dort keine totale Enteignung vor wie bei uns; es ist ausserdem sehr misslich eigenes Vergehen als positive Tat hinzustellen auf dem Wege des Vergleiches mit anderen parallelen Erscheinungen nicht positiver Provenienz. Ein Vergleich durch Mindesangebot von Rechts-

beobachtung ist weder eine Erklärung noch Entschuldigung. Zugleich beruft sich der Motivenbericht auf das Prinzip des Kompromisses. Meine Herren! Haben sie jemals hier einen versucht? Auf einer anderen Stelle des Motivenberichtes wird die Berechtigung einer minimalen Entschädigung damit erläutert, als ob alle übrigen Klassen der heimatl. Einwohner gewaltige Verluste erlitten hätten — bis auf den Gutsbesitzer, so z. B.: „das estnische Volk hat in den russischen Sparkassen 100 Millionen Rbl. verloren! Und weil es unbekannt ist, wieviel hundert Millionen Rbl. die Gutsbesitzer dort ebenso verloren haben, soll jetzt ihr Landbesitz fast unentschieden bleiben.“ Auch eine Logik! Oder an einer anderen Stelle, wo dargelegt wird, dass im Kleingrundbesitz auf 1 ha Nutzland mehr Vieh und Pferde entfallen als bei der Grosswirtschaft, — heisst es: „Es war daher kein Wunder, dass die Requisitionen hauptsächlich auf die Ärmeren fielen, so dass wir gezwungen waren an Stelle der Summen, die der Grossgrundbesitz hätte tragen sollen, im Auslande Anleihen zu machen, wie z. B. die Anleihe der „Revalis“ in Amerika.“ Also: weil der Referent glaubt herausgerechnet zu haben, dass auf der Kleinwirtschaft mehr lebendes Inventar gehalten werden konnte, wie auf der Grosswirtschaft, und die „Revalis“ mehr wie fragliche, dunkle Geschäfte betrieb, — die man gewöhnlich lieber nicht erwähnt, — so hat der Gutsbesitzer wiederum eigentlich kein Recht auf Entschädigung. Ich weiss nicht, wen Sie mit solchen Ausführungen überzeugen wollen. Dann eine ganz eigenartige Aufrechnung: es wird gesagt: laut Landnutzungsgesetz entspricht der Wert des enteigneten Nutzlandes 8,3 Milliarden Mark. Ein offenerherziges Zugeständnis auf den ersten Blick, wenn man bedenkt, dass durch dieses hier vorliegende Gesetz jetzt Nutzland und Wald zusammen mit blos einer knappen Milliarde abgefunden werden sollen. Da man sich aber auf diese 1 Milliarde augenscheinlich festgelegt, als einer zur Wahrung des Scheines genügenden Summe, so wird die Rechnung so gemacht: im Gesetz ist der Wert allerdings 8,3 Milliarden. Aber die Unkosten bei Durchführung der ganzen agraren Umgestaltung, Übernahme, Landmesser, Parzellierung, Ausgabe der Parzellen, Subsidien und Geschenke der Siedlern, Zinsendifferenz, Stempelabgaben der vielen Kontrakte und Papiere, — alles zusammen etwa 4,3 Milliarden Mark Ausgeben, — das wird natürlich, wieder allein dem bereits seiner Besitzes enteignete Gutsbesitzer in Rechnung gestellt, ergo hat er nur 8,3 minus 4,3=4,0 Milliarde zu

bekommen. Aber das ist ja immer noch mehr als die vorgesehene Maskierung durch blos 1 Milliarde, daher wird einfach die Grundlage des Landnutzungsgesetzes verloren und gesagt: „Da diese Zahl nicht ganz genau ist“, und es wird einfach eine ganz andere, willkürliche Grundlage genommen, zum Beispiel hier etwa die Pachten, die sollen einen Wert für das eingezogene Nutzland von nur 5,8 Milliarden Emk. bringen. Von 5,8 ziehen wir jene 4,3 Milliarden ab und siehe da! schon haben wir die erwünschte Zahl 1,6 Milliarden von der die Schulden den Obligationeninhabern in Emk. noch abgezogen werden, so dass für die enteigneten 2,35 Millionen has. Privatbesitz als Entschädigung etwa 1 Milliarde = 5 Millionen Rbl., dastehen, was bewiesen werden sollte. Der Wald wird im Motivenberichte augenscheinlich gar nicht als Wertobjekt angesehen, trotz seines bisherigen jährlichen Nettoertrages von über 400 Millionen. Er wird dadurch umgeschaltet, dass gesagt wird: diese Einnahme ist eigentlich gar keine, denn in Zukunft könne man ja bis 80% des Nettos zu Kulturzwecken beanspruchen. Wie das im Einklang steht mit der stets wiederkehrenden Versicherung, dass die Wälder nicht Überhauen werden, ist unfassbar. Das ist Phantasieren mit Zahlen, das zu qualifizieren mir eben die geeignete parlamentarische Bezeichnung fehlt. Auf diese Weise also wird der fragliche Inhalt eines Gesetzes motiviert, dass sich ein Entschädigungsgesetz nennen soll. Wenn sie, meine Herren, glauben mit solcher Beweisführung zu überzeugen, so irren sie sich doch gewaltig. Das, was sie als Machtfakt vornehmen und durchführen können, ist noch kein Recht, auch wenn zeitweilig keine andere Hemmung vorliegen sollte, als doch noch vielleicht ihr eigenes stilles Gewissen. Für uns ist die Vorlage in dieser Form weiter nichts, wie ein Beweis dafür, wie weit unsere inneren Begriffe von Recht und positivem Willen entfernt sind von dem, was hier zur Begleichung einer Schuld vorgeschlagen ist, einer Schuld, die nach Geldeswert überhaupt nicht bemessen werden kann, wo es sich um Heimatsboden, um Arbeit, Tradition, um das eigene Dach handelt.

Für uns ist es eine weitere Bestätigung staatlicher Verkennung unserer heiligsten und höchsten Rechte und nur so werden wir es behandeln können: als Objekt unserer Anklage gegen Willkür.

M. Martna (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei võta mitte sõna, et seda seaduseelnõu kaitsta, vaid võtsin sõna, et eelkõnelejale mõne tema väite kohta midagi meelde

tuletada. Eelkõneleja rõhutas eriti seda, et meie maa mõisnikkude ja nõndanimetatud maarahva vahel sugugi põnevust ei ole olnud. (A. Anderkopp, tõer: Seda kõneldi paar päeva tagasi „Vossische Zeitung'is“ ka!) Seda tegid needsamad härrad, kellest mina heameelega oleksin näinud, et nad Eesti rahvalaule vähemalt niikaugele oleksid tundma õppinud, nagu nende rahvussuurmees Herder seda on teinud. Kui nad seda oleksid teinud, siis oleksid nad juba rahvalauludest leidnud, et seal väga kibe rahulolematuse, see on revolutsiooni toon elab. Meie maa mõisnikud said väga hästi sellest aru Carl Robert Jakobson'i ajal, kui Mats Tõnisson paljalt ühe rahvalaulu avaldas. Seal leiti, et see rahvalaul sedavõrd revolutsiooniline oli, et mitte ainult see kalender, kus see rahvalaul ilmus, ära ei korjatud — sest võim oli ju sel ajal mõisnikkude ja nende organide käes — vaid Mats Tõnisson pandi ise vangi. Siis tuletaksin ma meelde, kuidas vaatas meie maa mõisnikkudeseisus Carl Robert Jakobson'i peale, või isegi tema eelaja peale. Kui need härrad Eesti rahvuslikku ärkamisega kuidagiviisi ausalt oleksid tahtnud jälgida, siis teaksid nad, et Kreutzvald, meie „Kalevipoja“ koguja, et see mees ometi kellegi revolutsionäär ei olnud. Aga sakste juures, niihästi meil kui väljamaal, oli see rahulik inimestesõber selles mõttes revolutsionäär, et ta kalendrit kirjutas ja veel kõiksugu muud kirjandust välja andis, mis rahva silmi selgitas, nende juures sai ta revolutsionääriks. Seda võib leida meie oma maa saksakeelses kirjanduses. Mina tsiteerin siin prof. Thun'i üht kirja, mis see Reinimaa tööstuse edenemise üle Saksamaal kirjutas. Ta on üks Tartu poeg, ta isa nime järgi on hakatud nimetama „Thuni mäge“ Tartus. Ka see mees, hoolimata sellest, et ta vabameelne ja ma tahaksin öelda, rohkem ausameelsemalt nende asjade peale vaatab, nimetab Kreutzvald'i revolutsionääriks. Kui veel rohkem tunnustusi vaja oleks, siis tuletame ometi meelde, missugune otstarbe oli Carl Robert Jakobson'i ajal „Tallinna Sõbra“ asutamisel ja käimapanemisel. „Tallinna Sõber“ pidi ometi revolutsioonilist vaimu taltsutama, või kuidas öelda, oli selle vastu sihitud. Kui midagi olemas ei olnud, siis ei oleks vaja ka selle vastu sihtida. Tuletame meelde 1905. aastat. Kui mõisnikkude ja maarahva vahekord nii hea oleks olnud, kui eelkõneleja siin tähendas, mispärast oli siis meie mõisnikkude igapäevane hüüd ajalehtedes „enam kassakaid“ — „mehr Kosaken“. Mõisahärrad sõitsid seestpoolt paksu plekiga ärälöödud kartulikastides, et kuulid, mis metsast nende peale kardeti sihitavat, läbi ei tungiks. Kas see oli sõprus? Kõneleja toonitas, et meil mõisnikkude vastu vaenulikkust olemas

ei olla olnud, vaid sotsialismi mõte olevat kunstlikult „kuue voodri vahel“ üle piiri toodud, nagu Andres Pärt — või mis ta eesnimi oli — kirjutas, ja mida tema järeltulijad tänapäevani ajakirjanduses on kolporteerida katsunud. See sotsialistlik vaim, see revolutsiooniline vaim ei olevat midagi meie omapärast, vaid see olevat kunstlikult väljaspoolt sisse toodud. Ma näitaksin, missugune oli vahekord näiteks 80. aastate alguses mõisnikkude ja rahva vahel sel ajal, kui Riias üks kongress ära peeti, kuhu osa võtma kutsuti ka Carl Robert Jakobson ja Andres Dido. Andres Dido tõmbas selleläbi tähelepanu oma peale. Ta elas ühes väikeses majakeses maantee ääres, mis Tartust Peeterburi poole viib, Uhmardu kiriku juures. Seal naabruses elas härra von Oettingen Luua mõisas, ning oli sel ajal sillakohtusaks. Post käis Luua mõisast läbi, ja härra Oettingen'il oli, nagu arvatavasti teistelgi mõisahärradel, kus post läbi käis, tuttav must kamber, kus kirjad läbi vaadati. Seal leiti Dido postist trükitoide ja kirju, mis olid seekord saadetud Shveitsist, ja — imelikul viisil — ei mitte võõraste revolutsionääride poolt, vaid seekord kahe Saksa revolutsionääri poolt. Nende nimed olid Mauritz von Stern, see elab, kui ma ei eksi, veel praegugi, on Shveitsis kaunis tuntud ja isegi kaunis lugupeetud luuletaja. Ja teine oli keegi von Bark, — mõlemad Balti saksad. Need olid kuidagi viisi Bakunini jüngriteks saanud ja saatsid sealt trükiasju meie maale, ka mina sain sealt ühe niisuguse kimbukese. Jah, sain! Peitsin ära ja olin mures. Aga Dido ei saanud neid veel ära peita, sest Oettingen läks oma sandarmitega juba selsamal õhtul Dido juurde ja leidis sealt mainitud trükiasjad ja kirjad. Dido pandi kinni, anti kohtu kätte ja saadeti Kaasani või Kiievi paariks aastaks vangi. Kui ta 2—3 aastat Venemaal ära oli elanud, siis sai ta Vene valitsuse käest luba, või läks ta salaja Pariisi ja elas kunni oma vaese elu lõpuni pagulasena Pariisis. Tänu härra von Oettingen'ile ja tema seisuse vendadele! Ma tahaksin öelda selle seaduseelnõu puhul, et mitte ei ustaks, nagu asuksin ma isiklikult vaatekohal, nagu oleks meie maareform tööpoolest väga kasulik, ma kõnelen siin iseenese nimel, mitte oma rühma ega kaaslaste nimel. Selles asjas lähevad minu vaated mõneski kohas lahku nendega. Eesti vanasõna ütleb, et igähte peksavad tema enese vitsad kõige valusamini. Karl Marx ütleb, vabandage, et ma seda siin puudutan, et inimesed teevad oma ajaloo ja saatuse ise. Ka Balti mõisnikud on oma ajaloo ise teinud. — Teie tuletate siin meelde ja toote ette, et teiste maade sotsiaaldemokraadid suurmaa tükeldamise ja võõrandamise poolt ei ole, või kui nad selle poolt on,

siis ei taha nad seda teha ilma tasuta. Väga õige! Aga kuidas kasvatasite teie neid sotsiaaldemokraate? Piitsutades, vangitorni heites, igal juhtumisel Vene sandarmitele abiks olles. Härra de Vries raputab pead. Ma tuletan teile meelde, mis „Tallinna Sõber“, „Ristirahva Pühapäeva Leht“ Carl Robert Jakobson'i ajal sotsialistidest kõnelesid: see pidi igavene rämps olema, mida veel ilmas mõelda võis, ja selle vastu olete teie tule ja mõõgaga sõdinud iga sammu peal, ja nüüd lõikate seda vilja. Kui meie, sotsiaaldemokraadid, oma vaadetes ja oma arenemises praegu nõndasama kaugel oleksime olnud, kui näiteks Saksa või Soome sotsiaaldemokraadid, või mõne teise maa sotsiaaldemokraadid, siis võib olla oleksid need revolutsioonilised parteid maavõõrandamise peale teisest seisukohast vaadanud, aga teie ise olete kõigest väest selle eest hoolt kandnud, et teistsugune vaade inimeste sekka pääseda ei võinud! Ma olin läinud pühapäeval ühel rahvakoosolekul, ja ma olen julge, et seal mitte ainukest asunikku ei olnud, ei olnud mitte ühte meest, kes kapaaluse maa omanikuks oleks võinud olla, aga kui minu parteiseltsimees Virma seal seda küsimust puudutas, kuidas maa eest tasu maksmine olla võiks, siis oleksite teie pidanud kuulma, missugune kahin koosolijatest läbi käis, et tasumaksmise summadest ei või juttugi olla. Vaadake, mu härrad, kui niisugune meeeloole juba linnas valitseb, inimeste seas, kellel isiklikku huvi selles ei ole, kujutage siis ette neid, kes peavad ometi selle tasumaksmise juures ise maksjad olema, nad peavad ometi oma maksude kaudu seda tasuma. See tekitas seal — nii öelda pahanduse tormi — kuulda saades, et tahetakse maa eest tasu maksta

Vaadake, niisugune on meeeloole. See meeeloole on niisugune, vabandage, ma olen lapsepõlves ka kord Schilleri kellalaulu lugenud. Schiller kirjeldab lahtipuhkenud loodusejõudusid, keda enam võimalik ohjata ei ole... Siin on ka niisuguse jõuga tegemist. Ka needki, kes tunnistavad, et mõneski asjas oleks võinud teisiti olla, ei saa siin midagi teha, vaid see vool on nii suur, et peab kaasa ujuma ja selle voolu, mu härrad, olete teie ise aidanud sünnitada. Kui teie ausad tahate olla, siis peate ütleva, et see õige on; aga see nõuab muidugi väga suurt enesesalgamist. Nii suurt enesesalgamist ei ole mina Balti mõisnikkude seas mitte tähele panna võinud, hoolimata sellest, et ma nende seas väga palju tarku mehi tean olevat. Aga tarkus ei ulata igakord kõikide aladeni, ja siin on asjalugu nõnda, et Balti mõisnikud tahavad selle küsimuse peale oma isiklikust seisukohast vaadata ja siis ei ole muidugi loota, et nad siin kuidagi viisi eneste süüd ja eneste vitsu leiaksid. Ka siis jääb see tõeks, kui maareform kogu Eesti rahva õnnetuseks oleks, ka siis jääb vastutus selle seisuse peale, kes selle oma mõistmatu poliitikaga paratamatuks on teinud.

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **M. Juhkam**: On ettepanek tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2 päeval.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **M. Juhkam**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.